

De schoolmeesters van Doniawerstal in de loop der tijden.

Inleiding^a

Oorspronkelijk ging in Friesland - gelijk elders - het onderwijs geheel uit van de rooms-katholieke kerk, die de koster-schoolmeesters aanstelde, betaalde, en op hun handel en wandel, alsmede op de in gebruik zijnde leerboeken gestreng toezicht uitoefende. In 1580 werd in Friesland de rooms-katholieke eredienst afgeschaft en de opbrengst van de bezittingen van die kerk in de steden en dorpen bestemd voor het onderhoud van de gereformeerde (=hervormde) predikanten en schoolmeesters.^b Ook de huren van de kloosterlanden, waarop de provincie beslag gelegd had, werden door de Staten bestemd voor godsdienstige en weldadige doeleinden, o.a. het bekostigen van de Academie te Franeker (gesticht in 1585), steun aan behoeftige kandidaat-predikanten, onderhoud van de armen, etc.

Uiterlijk veranderde er dus wel het een en ander, maar de school was en bleef nauw verbonden aan de (nu hervormde) kerk, en van haar grotendeels afhankelijk. De schooldienaar was en bleef tevens kerkdienaar (koster, voorzanger, administrateur); een ander schooltoezicht dan dat van de predikant en zijn kerkraad was er niet; een andere eis dan het lidmaatschap van de hervormde kerk werd door de overheid niet gesteld; ook op de leerboeken werd toezicht geoefend. Op de dorpen waren het de kerkvoogdijen, die de scholen onderhielden en de schoolmeesters - nadat ze door de stemgerechtigde landeigenaren waren benoemd - beloonden met een meestal zeer karig traktement, dat door de schoolpenningen van de leerlingen werd aangevuld, alsmede door hetgeen allerlei bijbaantjes nog opbrachten. In vele plaatsen lag kosterieland, dat de schoolmeester kon verhuren of zelf gebruiken.

Over de treurige onderwijsstoestanden tijdens de 17e en 18e eeuw, over de droevige levensomstandigheden en de afhankelijke positie van de schoolmeester, lezen we bijv. bij de Friese historieschrijver (zelf schoolmeester!) Foeke Sjoerds van Oosternijkerk. Hij schrijft o.a. in 1768:^c

"In de scholen [op het platteland van Friesland] wort doorgaans niets geleert als lezen, schrijven en een weinig rekenen; en de meeste schoolmeesters verstaan op verre na de Nederduitsche taal niet; zijn ten eenenmale onkundig in de eerste beginselen der beschaafde wetenschappen. En de geringe inkomsten van het lastig schoolamp (zijnde op sommige plaatsen 40, 50, 60, 70 en zelden veel meer dan 100 gl. jaarlijks) noodzaken de meeste schoolmeesters naar andere dingen om te zien om een weinig (beter) bestaan te hebben, en sluiten den weg tot verdere oeffeningen ten eenenmale toe. Behalven dat er ook zeer weinig candidaten gevonden worden, die enige bekwaamheid bezitten en die lust hebben in een ambt, dat hun geen ordentelijk bestaan verschaft.

Welke ouders zouden tog hunne kinderen tot zodanig eene elendige bedieninge optrekken? De meeste ouders hebben zelf ook al weinig geneigdheid tot de wetenschappen; ze oordelen hun kinderen al gauw knap genoeg en nemen ze vroegtijdig van school, niet alleen de armen, dog ook zij, die een ruimer bestaan hebben. Het aantal analfabeten is dan ook zeer groot.

Een ander gevolg van alzulke geringe inkomsten is, dat het schoolamp uit hoofde van deszelfs armoedigen staat, aan eene algemeene veragting is bloot gestelt; want dewijl verre de meeste orders van mensen ruimer leven en beter bestaan hebben dan zij, die het onderwijs der kinderen is toebetrouwt, en deze doorgaans met 't allergeringste volk in eenen rang gestelt worden, zo hebben ze ook met hetzelfde eenerleije agting en waardigheid; zij zijn uit dien hoofde gemeenlijk laag van geest en gemoed, hebben weinig vrijmoedigheid in 't behoorlijk bestraffen regeren der kinderen, en weinigen zijn er, die zig ontzien den armen schoolmeester op hun beurt te havenen, wanneer ze zig

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 27 okt. 1950.

b *Groot Placaat en Charterboek van Vriesland*, 6 dln., G.F. thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg ed. (Leeuwarden 1768-1795), IV p. 145.

c Foeke Sjoerds, *Algemene Beschryvinge van Oud- en Nieuw Friesland*, 2 dln., (Leeuwarden 1765-1768), II, p. 526 e.v.

inbeelden, dat hunne kinderen te hard behandeld worden. Dit belet den elendigen Schoolvoogd duizenmaal het behoorlijk betragten van zijne pligten; en de kinderen, de veragting der ouderen omtrent den meester bespeurende, zijn even daardoor te weerbarstiger en ongehoorzamer. In de steden is dit alles maar weinig beter"

Verbetering trad eerst in, nadat de *Schoolwetten* van het begin van de 19e eeuw (vooral die van 1806) in werking kwamen. Door het strijden van mannen als Voltaire, Rousseau en de z.g. Encyclopedisten voor de "Rechten van de Mens", waren in de tweede helft van de 18e eeuw geheel nieuwe denkbeelden opgekomen, ook inzake het onderwijs. Niet weinig hebben tot de verspreiding die denkbeelden meegewerkt de verschillende geleerde genootschappen, waaraan die tijd zo rijk was en onder welke de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (opgericht in 1784) een eervolle plaats inneemt ten opzichte van wat zij voor het onderwijs heeft gedaan. Als dan eindelijk de denkbeelden van Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, e.a. in ons land bekend gemaakt en in praktijk gebracht worden door mannen als ds. Joh. Henricus Nieuwold, Hendrik Wester, Nic. Anslin e.a., dan is de aandrang tot betere schooltoestanden niet meer te keren. Nog slechts in naam evenwel was het onderwijs staatszaak. Ook na de wet van 1806 bleef de schoolmeester met nauwe (zilveren!) koorden aan de kerk gebonden, die nog steeds zijn betaalheer was en de eigenaar van zijn school en woning. Dit is eerst na de *Onderwijswetten* van 1857 en 1878 veranderd.

Het onderwijs zelf echter was veel, en de materiële omstandigheden van de meester ook wel iets, verbeterd, vooral door het weken en streven van ijverige en kundige schoolopziers, mannen als de genoemde ds. Nieuwold van Warga, ds. H. Nieubuur Ferf van Bergum en ds. H.W.C.A. Visser, eerst te Warns, later te IJsbrechtum, die met recht de hervormer van het onderwijs in de zuidwesthoek van Friesland kan worden genoemd. Onvermoeid lichtten zij de (vaak achterdochtige en weinig meewerkende) grietenijbesturen voor, behandelden een zee van ingekomen en uitgaande stukken van en aan de onderwijzers, de grietenijbesturen, de kerkvoogdijen, de provinciale autoriteiten en de minister. Zij richtten de *Onderwijzers-gezelschappen* op (die vaak nu nog bestaan!), waar onder hun leiding de verschillende schoolzaken en vakken van onderwijs en methodiek werden behandeld en toegelicht; zij hielden algemene vergaderingen met alle onderwijzers uit hun district en zetten in uitvoerige rondschrijvens hun denkbeelden voor de schoolmeesters uiteen. Zij zorgden voor wel onderlegde schooldienaren, doordat aan hen het examineren van de kandidaten voor de vier bij de wet van 1806 ingestelde rangen was opgedragen. Zij deden gedurig schoolbezoek en letten nauwkeurig op de levenswandel en de plichtsbetrachting van de onderwijzers; zij trachtten hun levensomstandigheden en hun scholen (vaak nog armelijke hokken) verbeterd te krijgen; in het kort, zij wendden alles aan wat ten dienste van de school en haar dienaren kon strekken. Zo hebben zij met de goedwillende schoolmeesters het onderwijs moeizaam opgebouwd en tot die bloei gebracht, waarvan de 19e eeuw getuige is geweest.

We willen nu eens trachten na te gaan, wie in de verschillende dorpen van de gemeente Doniawerstal in de loop der tijden "het lastig schoolamp" bekleed hebben. We zullen daarbij vooral onze aandacht vestigen op de oudere tijden, waarvoor de gegevens niet zo gemakkelijk te vinden zijn. In oude doop-, trouw- en lidmatenregisters van de hervormde kerken en vooral in de oude kerkvoogdij-rekeningboeken der verschillende dorpen ligt de stof voor deze opstellen verborgen en ze kan vaak eerst na moeizaam zoeken aan het licht gebracht worden. Na ca. 1870 kunnen we volstaan met het noemen der namen, daar dan ieder de bijzonderheden nog wel weet of gemakkelijk gewaar kan worden. We nemen de dorpen in alfabetische volgorde en beginnen met Broek.

1. Broek^a

Evenmin als van bijna alle andere dorpen van Doniawerstal, is ons van Broek de naam van enige schoolmeester uit de roomse tijd (dus van vóór 1580) overgeleverd. De eerste, ons

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 10 nov., 17 nov. en 24 nov. 1950.

bekende, schoolmeester van Broek was Menno Hiddensz, die in dec. 1618 "schoolmeester in den dorpe Broek" genoemd werd.^a (We kunnen er evenwel zeker van zijn dat ook te Broek wel eerder, ook reeds in de roomse tijd, een schooltje geweest is.)

In het trouwboek van Heerenveen werd op 20 maart 1653 attestatie gepasseerd om elders te trouwen voor: Anne Brugters, schoolmeester te Teroele (staat er) en Marij Sickes te Teroele. Op 1 dec. 1656 maakten mr. Anne Briochters, "schoolmeester in den dorpe Broeck bij de Jouwer, en Marij Sickedr., zijn huijsvrouw," hun testament, dat geregistreerd staat in de registers van het Hof van Friesland.^b Ze maakten elkaar tot erfgenaam, namelijk de langstlevende, en daarna hun kinderen. Daar men kan aannemen, dat iemand die zijn testament maakt, al enigszins op jaren zal zijn, kan hij hier wel al vele jaren het ambt bekleed hebben.

In juni 1681 trouwde Wijbe Jetzes, ontvanger van Broek, met Marie Uijlckes van Sloten.^c Hij kwam hier in 1683 nog voor en is waarschijnlijk ook schoolmeester te Broek geweest, daar ook verder de bedieningen van schoolmeester en ontvanger daar in één hand waren. Zo was in 1700 Eelart Haijes schoolmeester, ontvanger en dorprechter te Broek.^d Zijn vrouw heette Fettje Wijbes. Hij kwam hier in 1717 nog als zodanig voor, doch is in 1719 (na mei) overleden. Zijn weduwe Fettje stierf korte tijd daarna. Hij was ontvanger van de florenen (grondbelasting) en van het reëel en de speciën (personele belasting) geweest. Op 16 jan. 1728 deden de kerkvoogden van Broek rekening en verantwoording van hun administratie "tot reddinge der nagelaten agterlijke staat van de vorige Ontvanger Ellart Haijes, daartoe speciaal bij acte van 27 Aug. 1721 door de ingezetenen gecommiteerd". (In april 1708 was sprake van wijlen Jelle van Hettinga, in leven oud-ontvanger van Broek.)

Intussen was reeds in 1720 tot nieuwe ontvanger en schoolmeester Dirk Mastenbroek gekozen, die reeds jaren schoolmeester te Haskerhorne was geweest en omstreeks aug. 1720 met attestatie van die plaats naar Broek overkwam. De school was wat opgeknapt en opnieuw met riet gedekt, zoals bij de komst van een nieuwe meester te doen gebruikelijk was. Hij trouwde op 26 dec. 1724 met Tietje Sijtzedr. Uit de kerkvoogdij-rekeningboeken, die hier sedert 1728 bewaard gebleven zijn,^e blijkt dat de schoolmeester een jaarlijks traktement van 80 c.g. genoot. Hiervoor werd een omslag geheven van 1 c.g. van elke stemdragende boerderij en ½ c.g. van elk huis, geen boerderij zijnde, terwijl de kerk de opbrengst tot 80 c.g. bijpaste. Tot 1728 hadden de eigenaren die omslag betaald, maar voortaan zouden de huurders het moeten doen, daar de eigenaars al zo zwaar belast waren. De kerk inde die omslag en betaalde het traktement bij gedeelten uit. Meester Mastenbroek is hier in het voorjaar van 1733 overleden; in mei 1733 ontving zijn weduwe nog een gedeelte van het traktement. Hij had bij testament 20 c.g. aan de armen van Broek gelegateerd.

Zijn opvolger was mr. Pijter Jans, die zich naar zijn woonplaats Broekstra noemde. Hij ontving in mei 1734 wegens het waarnemen van de schooldienst voor een geheel jaar 80 c.g. traktement, dat ook weer voor een (klein) gedeelte uit de omslag was bijeengebracht. Mr. Pijter J. Broekstra trouwde op 8 dec. 1737 met Lolkjen Waatzes van Oppenhuizen, en ontving in mei 1740 voor het laatst traktement. Of hij toen overleden of vertrokken is, of afstand van zijn bediening heeft gedaan, vermelden de bronnen niet.

In mei 1741 ontving de nieuwe schoolmeester Gaele Joustra 60 c.g. voor een heel jaar traktement; de kerkvoogden waren blijkbaar aan het bezuinigen geslagen, want het traktement bleef 60 c.g. per jaar. In het *Quotisatiecohier* van 1749 stond, dat hij al oud was. Hij verzorgde ook de klok en werd soms mr. Gaele Beuwes genoemd. In 1755 is hij overleden.

In nov. 1755 kwam mr. Ale Gosses, nadat de school weer wat opgeknapt en opnieuw

a Ordonnantieboek van Gedeputeerde Staten.

b EEE 2, fol. 420°.

c Trouwboek Sloten.

d G.A. Wumkes, *Stads- en Dorpskroniek van Friesland*, 2 dln. (Leeuwarden 1930-1934), I, p. 6.

e De secretaris van de gemeente wordt vriendelijk bedankt voor de welwillende gelegenheid tot inzage van de kerkvoogdij-rekeningboeken van de dorpen van Doniawerstal.

met riet gedekt was; schoolvertrek en woonvertrek waren onder één dak gelegen; Foppe Humes ontving zelfs 5 c.g. voor het verven van het schoolmeestershuis. Het traktement bleef maar steeds 60 c.g. In 1757 en '58 kwamen in de rekeningen posten voor, waaruit blijkt, dat toen de school vernieuwd is: "Jacob Hendriks wegens timmerlonen aan de Broekster schole 57 c.g. 16 st.; Arjen Clazes van ijserwerk 6 c.g. 19 st. 10 penn.; Ale Gerrijts van materialen daartoe 97-5-8; Mr. Ale Gosses wegens verschot, opperen en diensten aan de schole; Foppe Humes van glasmaken en verven 9-15-10; van reijd en zoden 3-10; Andries Hijlkes reparatie van de wekker 2 c.g." (Zeker een klokje of uurwerk op de school.) Verkocht hout en steen van de oude school bracht 9 c.g. 4 st. op. In mei 1759 ontving mr. Ale Gosses nog zijn 60 c.g. traktement. In mei 1760 werd het betaald aan Jan Gosses, tot mei 1763. Waarschijnlijk is dit een broer van mr. Ale geweest en heeft hij deze vier jaren de school waargenomen. (De jaarlijkse omslag bracht nu ca. 35 c.g. op.)

In mei 1763 kwam mr. Wijbe Freeks of Fredriks; in mei 1764 ontving hij een jaar schoolmeesterstraktement 60 c.g., benevens nog 5 c.g. turfgeld. Daarvoor moest hij zondags, wanneer de predikant van Goingarjip en Broek in laatstgenoemd dorp preekte, deze met zijn voorzanger in het verwarmde schoollokaal ontvangen. Mr. Wijbe trouwde op 18 nov. 1764 met Diewke Pieters van Akkrum. Hij werd in maart 1766 tot lidmaat aangenomen en stond hier in mei 1780 nog, toen het traktement weer op 80 c.g. werd gebracht, zonder meer. Elk jaar werd hem evenwel van zijn traktement 1 c.g. ingehouden, wegens afbetaling van een bootje, dat de kerk hem had verstrekt (in 1770), tot 15 maal toe. Van de omslag over de huizen verneemt men na 1785 niet meer. In mei 1787 gaf de kerk 1 c.g. 16 st. uit voor een regenwatervat voor de schoolmeester. Na dit jaar werd de schoolmeester ziekelijk; de kerk betaalde 11 c.g. 12 st. aan de chirurgijn mr. Obbe Gerbens voor medicijnen voor de schoolmeester. Dit ging zo enige jaren door, dan weer meer, dan weer minder. Na 1790 kwamen in de rekeningen posten van onderhoudskosten van mr. Wiebe Fredriks: in geld 22 c.g. en 4 c.g. voor turf en brood en 5-17 voor medicijnen. Ook ontving hij nog steeds zijn traktement (*f* 78 per jaar), sedert 1792 bovendien 10 st. onderhoud per week. De oude meester, tevens dorprechter, had zich geheel aan de kerk overgegeven. Na zijn dood omstreeks mei 1798, werd zijn nagelaten inboeltje voor de helft door de kerk verkocht (de andere helft bleef voor de weduwe en kinderen); van zilveren gespen en knopen werd nog 14 c.g. 19 st. ontvangen. Eile Pieters leverde de doodkist voor 6 c.g. Zijn weduwe is spoedig na hem overleden. In mei 1798 was de 80 c.g. schooltraktement haar nog uitbetaald.

Toen werd het schoolmeestershuis schoongemaakt, en omstreeks 1 aug. 1798 arriveerde de nieuwe meester Franke Claases, die zich later (omstr. 1812) Remeri noemde. Hij kwam van St. Nicolaasga, waar hij ook schoolmeester was. Het traktement bleef aanvankelijk nog *f* 80, doch op 16 okt. 1807 besloten de stemgerechtigde landeigenaren dit te brengen op *f* 150 per jaar, "des dezelve zich in alle opzigten behoorlijk gedrage." Op 7 april 1799 was hij hier getrouwd met Jantje Hendriks, eveneens van Broek. Mr. Franke Remeri ontving in febr. 1818 nog zijn *f* 150 traktement, doch is in sept. van dat jaar overleden. Zijn weduwe kwam ten laste van de kerk. Zoals we weten, kwamen bij het traktement altijd nog de schoolpenningen van de leerlingen, meestal 6 st. per kwartaal. In 1817 gingen hier 22 kinderen naar school, die samen *f* 14 aan schoolgeld voor de meester opbrachten.

In nov. 1818 werd Sijtze J. Scharstra, op een vergoeding van *f* 2 per week tot schoolmeester in Broek benoemd. Intussen werd op een aanvraag van de kerkvoogdij, aan dit dorp bij Koninklijk Besluit van 3 nov. 1819 een toelage van het rijk in het onderwijzerstraktement toegekend van *f* 100, voor de tijd van 5 jaren. Hij ontving van de kerk zijn *f* 2 per week tot 6 aug. 1820. De schoolmeester van Goingarjip ontving beloning wegens kerkdienst in Broek: aan P.J. Elsinga werd voor kerkdienst van 11 okt. 1818 tot 26 sept. 1819 *f* 6,60 uitgekeerd en evenzo *f* 4,40 voor de periode van 10 okt. 1819 tot 23 juli 1820.

In okt. 1820 werd weer een nieuwe schoolmeester benoemd, Wietze Jentjes Koopmans, die op 7 nov. in functie trad, doch hier toen al provisioneel was. De stemming had plaats in de herberg van G. van de Weide, die *f* 10,75 voor verteringskosten ontving. (Bij dergelijke stemmingen werden de stemgerechtigde boeren getrakteerd door de kerk.) Het traktement bedroeg nu *f* 100 van het rijk, *f* 80 van de kerk, de schoolpenningen van de leerlingen en vrije woning. Deze W.J. Koopmans was geboren te Warga in 1797 en in juli 1813 op 16-

jarige leeftijd reeds ondermeester te Berlikum, toen hij de 4e rang behaalde. In okt. 1816 stond hij daar nog en verkreeg toen de 3e rang. Zo kwam hij te Broek, zette de studie voort en behaalde in okt. 1821 de 2e rang. Dat was wel het summum van schoolmeesterlijke knapheid in die dagen: de 1e rang werd zelden of nooit verkregen, ook al omdat het bezit er van geen bijzondere voordelen bood.

In 1828 ontving hij *f* 5 voor een half jaar voorzingen; ook verder telkens *f* 10 per jaar (in 1835 nog). De school en woning behoorden aan de kerk, die ze in 1830 liet vernieuwen. Later kwamen de scholen in de gemeente aan de dorpsadministratiën. Volgens de nieuwe *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857 kregen de onderwijzers met ingang van 1 jan. 1861 een vast traktement van de gemeente. Voor Broek werd dat bepaald op *f* 400 met vrije woning; na 1871 was het *f* 450. De schoolgelden werden in Doniawerstal nu afgeschaft; ook de *f* 100 Rijkstraktement verviel. En nog altijd stond "master" Wietze alleen voor de school te Broek. Op 25 juni 1870 besloot de raad *f* 20 te besteden om hem, toen hij 50 jaar deze school had gediend, met een blijvend aandenken te vereren. Tot 1 juli 1880 heeft hij het ambt bekleed, toen hij op 83-jarige leeftijd eervol ontslag en een pensioentje van *f* 100 bekwam. Hij had toen 60 jaar de school te Broek en in totaal 66 jaar het onderwijs in Friesland gediend! Op 23 april 1878 had de raad hem ter gelegenheid van zijn 65-jarig jubileum bij het onderwijs nog een geschenk van *f* 50 vereerd. Hij is op 9 febr. 1883 te Joure overleden, oud 85 jaar.

Op 1 juli 1880 werd Ruurd Geerts de Haan, hoofd te Doniaga, naar Broek overgeplaatst. Op een adres van ingezetenen van Broek, houdende bezwaren tegen deze overplaatsing, werd afwijzend beschikt, ook door Gedeputeerde Staten, toen de Broeksters zich tot hen richtten. Het traktement werd in 1881 bepaald op *f* 680 en vrije woning; per 1 jan. 1883 werd dit op *f* 700 gebracht. In 1895 besloot de raad tot stichting van een nieuwe school en onderwijzerswoning te Broek. Het werk, aangenomen voor *f* 4.298, kreeg in 1896 zijn beslag. In 1910 werd R.G. de Haan, wegens hoge leeftijd, eervol ontslag verleend als hoofd van de school te Broek en als boekhouder van het burgerlijk armbestuur aldaar.

Na hem kwam in 1910 Siemon Schiere, onderwijzer te Oudehaske, aan het hoofd van deze school te staan. Eerst in 1911 kwam er een tweede leerkracht: mej. D. Regenbogen. In 1914 werd Schiere hoofd te Burgwerd. In jan. 1915 werd hij opgevolgd door H.W. Bilijam, onderwijzer te Heerenveen. Hij vertrok nog in hetzelfde jaar als hoofd naar Rottum. Hij werd toen opgevolgd door H. Weijer, onderwijzer te Nijega-Scharsterbrug, die tot 1918 zou blijven. Daarna was P. de Waard van 1918 tot 1926 hoofd van de school in Broek. Zijn opvolger werd in 1927 Piet de Jong, die op 1 okt. 1930 naar St. Nicolaasga vertrok.

Na een tijdelijke waarneming door F. Sipkema, kwam in 1931 het laatste hoofd van deze school: R. Oosterkamp, onderwijzer te Haskerdijken). Op aandringen van de minister van onderwijs (Marchant) hief de gemeenteraad bij besluit van 14 sept. 1933 deze school op met ingang van 1 jan. 1934. De school en woning werden aan particulieren verhuurd. R. Oosterkamp was later respectievelijk hoofd van de school te Mildam, Stiensers Tichelwerk en Tjalleberd (bijzondere neutrale school).

2. Doniaga

Ook in dit dorpje is voorheen af en toe school gehouden. Omstreeks 1615 was mr. Botte Jans lidmaat te Doniaga; in mei 1621 vertrok hij naar Leeuwarden. In juni 1621 waren hier: mr. Nicolaas Petri en Neeltie Nannes zijn huisvrouw. Ze vertrokken in mei 1625 naar Heerenveen, waar hij later overleden is. (Ofschoon de aanduiding "mr." nog niet juist schoolmeester behoeft te betekenen (men had mr. chirurgijn, mr. smeden, timmerlieden, enz.), is het voor kleine dorpen hoogst waarschijnlijk dat met "mr." de schoolmeester bedoeld werd.)

In de jaren 1592-1594 was Sipcke Gerrits dorprechter in Doniaga. Hij overleed in 1629.^a Daarna werd zijn zoon Gerrit Sipckes (of Siblesz) dorprechter en ontvanger in Doniaga. In

a 'De Grietenij Doniawerstal in het einde der 16de eeuw en een goed deel der 17de eeuw', G.H. van Borssum Waalkes, *Vrije Fries* XIX (1900), p. 355-432, p. 370-371.

juni 1675 was hij nog in functie.^a

Op 6 jan. 1635 was mr. Meinte Denijs Ridde "schooldienaer in Doniegae".^b (Hij was een zoon van de schoolmeester van Sloten.) Ook op 14 febr. 1639 werd hij als zodanig vermeld.^c Zijn vrouw heette toen Antie Aggedr. Hij kwam hier in 1643 nog voor. In nov. 1652 kwam Goijtjen Theunisz als schoolmeester in Doniaga, met attestatie, vermoedelijk uit Hemelum, waar hij in 1645 nog was. (Hij was hier waarschijnlijk omstr. 1647 al gekomen.) In april 1695 was sprake van wijlen Heinse Piers, in leven dorprechter en ontvanger te Doniaga. In juni 1703 was Tomcke Idskes ontvanger te Doniaga.^d

In de kerkvoogdij-rekeningboeken, hier vanaf 1699 bewaard,^e staat vermeld dat ene Dirk Martens op 4 mei 1700 14 c.g. 10 st. ontving voor een half jaar schooldienaars-traktement. In 1700 werd wat aan de school getimmerd. De kerkvoogdij-rekening vond plaats in het schoolhuis. Ook in 1701 ontving hij nog traktement, benevens 6 st. voor "oly tot 't smeren der klock". Jacob Willems, smid leverde een "uyrwerck in 's Dorps Toorn" voor 11 c.g.

In 1702 ontving Douwe Edes het schooltraktement, ruim 26 c.g. In de volgende rekeningen werd geen schoolmeester meer genoemd, ook geen schooltraktement verantwoord. Toch woonde Douwe Edes of Ydes hier in 1711 en 1712 nog en werd ook de rekening te zijnen huize gehouden. Een kerk was hier niet meer, doch een klokhuis op het kerkhof. In 1722 werd evenwel de school weer opgeknapt: Jacob Claases ontving 7 c.g. 6 st. wegens arbeidsloon en opperen aan de school; Jacob Willems 19 st. voor geleverde spijkers en ijzerwerk en Dedde Bootes 4 c.g. 11 st. voor 6½ voer riet voor de school.

In 1714 e.v. heerste hier - evenals elders in Friesland - de veepest. De landerijen brachten daardoor zo weinig huur op, dat de meeste kerk- en pastorielanden aan de provincie werden opgedragen. Toen de plaag geëindigd was en de huren weer opliepen, verzochten de ingezetenen de landen weer van de Staten terug tegen vergoeding van de door de provincie betaalde resten van de floreen. Gedeputeerde Staten stonden dit toe aan o.a. Broek, Doniaga, Nijega en Oldeouwer. Bij resolutie van 9 maart 1729 werd vastgesteld dat Doniaga 336 c.g. 5 st. 2 penn. moest betalen.

Het dorp kwam langzamerhand de gevolgen van de veepest weer te boven. En zo werd er waarschijnlijk weer gedacht aan een schoolmeester. In de rekeningen worden echter geen namen van schoolmeesters genoemd, evenmin een traktement. Waarschijnlijk werd er weer, evenals in andere dorpen van Doniawerstal en Haskerland, een omslag op de huizen gelegd voor de schoolmeester. Een post in de rekening van 1763 schijnt hierop te wijzen: op 25 juni 1763 werd voor iemand, die door de kerk onderhouden werd, een jaar schoolmeestersomslag (1 c.g. 8 st.) betaald aan Gosse Riemers, die toen dus schoolmeester geweest moet zijn. Hij was hier tevens schoenmaker (in 1764 nog). Verder is uit de gehele 18e eeuw geen naam van een schoolmeester in Doniaga bekend, of het moest die zijn van "meister Simen", die hier met zijn vrouw in 1730 voorkwam, maar het is niet zeker of hij wel schoolmeester was. In de kerkvoogdij-rekeningboeken werd geen enkele schoolmeester genoemd.

Eerst in 1807 is hier definitief een school opgericht. Anne Arjens ontving op 9 sept. van dat jaar 1.199 c.g. voor materialen en het maken van een nieuwe school en een schoolmeesterswoning. Voor onkosten bij het besteden van de school aan strijkgeld en vertering werd 13 c.g. 10 st. betaald. Sudermolen kreeg voor het maken van het bestek en toezicht op het bouwen van de school 16 c.g. 17 st. 8 penn., terwijl nog een bord in de school met het verven op 1 c.g. 10 st. kwam. Aan onkosten bij het stemmen van de schoolmeester werd 4 c.g. 11 st. uitgegeven; dit was voor een traktatie van de stemgerechtigde boeren. Tot schoolmeester werd gestemd Hendrik Jeens, die later (in 1812) de familienaam Siegersma koos en die op 8 okt. 1807 zijn dienst aanvaardde. Aan traktement ontving de "master" elk kwartaal van de kerk 37 c.g. 10 st., dus 150 c.g. in totaal, waarbij dan nog enige stuivers kwamen voor kloksmeren, enz. Deze Hendrik Jeens was in 1806 nog schoolmeester te

-
- a Authorisatieboek.
b Sloten L 5.
c Wonseradeel S. 37 no. 16.
d Authorisatieboek.
e Gemeentehuis Langweer.

Rottum en verkreeg toen de 4e rang; in april 1807 behaald hij de 3e rang. Te Doniaga zette hij de studie voort en verwierf in april 1812 ook nog de 2e rang; hij was toen 26 jaar oud. In 1809 werd voor een "kaggel in de school" 16 c.g. betaald en nog 15 c.g. 14 st. voor "kaggelpiepen", ook werd 1 c.g. betaald voor 100 elzebomen om de school. In 1815 werd op sommige gedenkdagen (Waterloo!) de klok geluid, waarvoor "master" Hendrik 2 c.g. extra ontving ("wegens klokluiden op 2 vreugdedagen"). Tot de zomer van 1816 heeft hij de school hier waargenomen.

Toen kwam mr. Jitse Sierds Feenstra, die op 12 dec. 1816 voor zijn eerste kwartaal traktement ontving. Aan Ruurdolfij K. de Jong (de herbergier?) werd 12 c.g. 10 st. betaald "van verteringe bij 't examen van de Meesters". Meester Jitse was in het bezit van de 3e rang; verder heeft hij het ook niet gebracht. Toch was de schoolopziener tevreden over hem: zijn gedrag was zeer goed, zijn vlijt goed, terwijl de schoolopziener opmerkte, dat hij verhoging van traktement verdiende. Dat bedroeg ook nu nog f 150 van de kerk en vrij wonen. De school werd door ongeveer 20 kinderen bezocht. Hij was ook dijksontvanger voor dit dorp. In 1829 heeft hij voor zijn schooldienst bedankt.

De school bleef enige tijd vacant; pas op 16 febr. 1831 trad de nieuwe meester Arjen Kornelis Kuipers in functie. Als kwekeling bij zijn vader te Heeg in school, verwierf hij in april 1827 op 16-jarige leeftijd de 4e rang. In april 1829 behaalde hij als ondermeester de 3e rang. Zo kwam hij als "Onderwijzer der Jeugd" te Doniaga, doch het duurde niet lang; reeds na een jaar, in mei 1832 vertrok hij naar Gaastmeer.

De school werd provisioneel waargenomen door Klaas Bijlsma, ook een 3e ranger, die op 11 okt. 1832 zijn vaste aanstelling kreeg, doch ook reeds na korte tijd, n.l. in juli 1834 vertrok, en wel naar de toen opgerichte armenschool te Heerenveen. Tot zijn opvolger werd, na vergelijkend examen, door de stemgerechtigde landeigenaren, het gemeentebestuur en de schoolopziener benoemd: Jan Innes Visser, ondermeester te Benedenknijspe, die hier op 1 dec. 1834 in functie trad. In april 1832 en april 1834 had hij resp. als kwekeling en ondermeester te Benedenknijspe de 4e en de 3e rang behaald. Te Doniaga verkreeg hij in april 1838 ook nog de 2e rang; hij was toen 22 jaar. Het traktement was nog steeds f 150 van de kerk, plus de schoolpenningen van 10 à 15 leerlingen à f 2 per jaar en vrij wonen. De 2e rang opende hem de weg naar een grotere school met een beter traktement: op 1 dec. 1841 vertrok hij naar Beetsterzwaag en in 1849 naar Sneek, waar hij tot 1896 hoofd van een school was.

De school werd provisioneel waargenomen door Herre Gerrits van der Veen, geboren op 15 maart 1816 te Grouw, waar hij in juli 1833 als kwekeling de 4e rang behaalde. In okt. 1835 en in juli 1838 verwierf hij als ondermeester de 3e en 2e rang. Begin 1842 kwam hij te Doniaga, waar hij op 9 mei 1842 zijn vaste aanstelling verkreeg. Hij woonde hier met zijn zuster. Hij vertrok op 1 april 1847 naar Driesum, waar hij zich weldra ontpopte als Fries schrijver, vooral van kinderlectuur. Zo bracht hij o.a. de kleine gedichtjes voor kinderen van Hieronymus van Alphen in het Fries over: *Litse rymkes foar Bern*. Hij schreef ook *Rymkes foar Friesen*, e.a.^a

Op 1 juli 1847 kwam Jurjen Zwaagstra als schoolmeester in Doniaga. Hij had in juli 1846 als ondermeester te Sneek de 3e rang verkregen en was 19 jaar toen hij te Doniaga kwam. In okt. 1850 slaagde hij voor de 2e rang en in nov. 1852 werd hij overgeplaatst naar St. Nicolaasga. In de zomer van 1853 kwam Lambertus Kreeft, ondermeester te Bolsward en bezitter van de 2e rang. Hij was hier nog geen jaar, toen hij op 12 mei 1854 naar Oosterzee vertrok. Zo was Doniaga een echt doorgangshuis voor schoolmeesters.

Ate Linzes de Jong, ondermeester te Bovenknijspe, kwam op 31 okt. 1854. Hij werd op 1 sept. 1858 overgeplaatst naar Idskenuizen. Andle Andringa, ondermeester te Koudum, nam de school provisioneel waar in de winter van 1858/59, doch op 18 juni 1859 werd Fedde Hernamt benoemd. Hij was onderwijzer te St. Johannesga en bezat ook de 2e rang. Hij hield het hier wat langer vol: op 15 febr. 1870 werd hij overgeplaatst naar St. Nicolaasga. Het traktement in Doniaga was, ingevolge de nieuwe *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857, met ingang van 1 jan. 1861 op f 400 gebracht met vrije woning. De schoolgelden vervielen; het

a Zie voor zijn later werk: J. Piebenga, *Koarte skiednis fen de Fryske Skriftekennisse* (Dokkum 1939), p. 91-95.

onderwijs was kosteloos in Doniawerstal. In 1862 gingen hier 21 leerlingen naar school. In 1870 was dit aantal gedaald tot gemiddeld 16 over de jaren 1865 to 1869. De raad besloot evenwel dit schooltje niet op te heffen, doch ingevolge art. 20 van de *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857 de jaarwedde van het te benoemen hoofd te bepalen op *f* 300 en vrij wonen (besluit van 25 juni). Hiermee waren Gedeputeerde Staten het echter niet eens, en al persisteerde de raad ook enige malen bij zijn eerste besluit en al deed hij zelfs een beroep op de Kroon, ten slotte moest het traktement bepaald worden op *f* 400, nadat bij K.B. van 13 juni 1872 het beroep op de Kroon ongegrond verklaard was. De vacante school was intussen waargenomen door Jacob Tjebbes Hepkema, hulponderwijzer te Langweer sedert jan. 1864. Het was de bekende J. Hepkema, geboren te Oudeschoot op 30 mei 1845, die zich weldra associëerde met Land, de uitgever van de *Heerenveense Courant*, welke zaak hij later overnam terwijl hij zijn naam gaf aan de krant, die het meest bekend stond als "Hepkema's krante" of eenvoudig "de Hepkema". Jacob Hepkema is op 13 juli 1919 overleden.

Eerst in 1872, na regeling van het traktementsgeschil met Gedeputeerde Staten kon de vacature weer vervuld worden. Benoemd werd nu S. Nijdam, onderwijzer te Roordahuizum, die hier in nov. 1872 kwam. Per 1 jan. 1873 werden de jaarwedden in de gemeente verhoogd; te Doniaga tot *f* 450. In jan. 1878 was het traktement reeds *f* 575 met vrij wonen.

Toen was S. Nijdam evenwel al weer verdwenen (1874) en vervangen door Ruurd Geerts de Haan, geboren op 1 dec. 1844, en in 1870 hulponderwijzer te Drachten, toen hij de hoofdakte haalde. Na zes jaar aan het hoofd van de school te Doniaga te hebben gestaan, werd hij op 1 juli 1880 overgeplaatst naar Broek. De raad besloot nu op 1 sept. 1880 de school tijdelijk op te heffen, totdat er meer leerlingen zouden zijn, doch dit besluit werd op 28 okt. weer ingetrokken. Op 21 maart 1881 werd tot hoofd benoemd: Age van der Meulen, onderwijzer te Warga, die echter bedankte. Op 28 april 1881 benoemde de raad toen Sijtse Harmens Sijtstra, onderwijzer te Oudwoude, tot hoofd te Doniaga. Hij was een zoon van de bekende Friese schrijver H. Sijtstra, die van 1852 tot 1862 hoofd te Baard was, waar Sijtse op 22 aug. 1853 werd geboren. In 1877 was S.H. Sijtstra ondermeester te Grouw en in de zomer van 1881, op 27-jarige leeftijd, kwam hij te Doniaga. Het traktement werd gebracht op *f* 680; kort daarna op *f* 700. In 1884 werd hier een nieuwe school gebouwd en de woning verbeterd; kosten *f* 3.303. De school had steeds één lokaal, het was een éénmantschool. Sijtstra was getrouwd met Sjoukje Harmens Dijkstra, geboren op 17 maart 1853. Hij heeft hier vele jaren gestaan, tot hij omstreeks 1923 met pensioen ging. Op 15 juli 1925 besloot de raad tot tijdelijke opheffing van het schooltje, dat toen nog 7 leerlingen telde, per 30 aug. 1925. De laatste paar jaren was de school waargenomen door Sijtstra's zoon Sake S. Sijtstra, die in 1925 hoofd van de school te Bozum werd. In 1931 werd definitief tot opheffing besloten. Sijtse Sijtstra is op 80-jarige leeftijd te Follega overleden op 9 juni 1934. Zijn vrouw was hem reeds op 29 febr. 1916 ontvallen.

3. De school te Dijken aan de Straatweg^a

Het dorpje Dijken, gelegen aan de oostkant van de Koevorde, had nimmer een school.^b Het dorp droeg voor $\frac{1}{8}$ van de kosten bij de tot de school van Langweer, in de tijd dat de dorpsadministratiën nog bestonden (tot 1875 ongeveer). Op 31 maart 1877 besloot de gemeenteraad, het plan tot stichting van een school en woning ten westen van de Koevorde nog een jaar aan te houden. In dec. 1877 werd besloten om niet over te gaan tot stichting van deze school. Op 1 juni 1878 viel evenwel het raadsbesluit toch een openbare lagere school met woning ten westen van de Koevorde, aan de straatweg van Sneek naar Lemmer te stichten, onder het dorp Dijken, waartoe Jhr. Mr. Frans Julius Johan van Eysinga te Leeuwarden gratis 14 are 66 ca. grond beschikbaar stelde. De school en woning werden in 1879 gebouwd; de aannemingssom bedroeg *f* 8.549. De totale kosten (incl. schoolmeubelen, enz.) bedroegen *f* 9.324. Een verzoek van R.G. de Haan, hoofd te Doniaga, om naar de

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 5 jan. 1951.

b Voor het dorp Dijken is door Oepke Santema in 1950 een nieuwe naam uitgevonden: Koefurderige!

nieuwe school te Dijken te mogen worden overgeplaatst, werd door de gemeenteraad afgewezen. De raad benoemde op 11 okt. 1879 tot hoofd van de nieuwe school: Keimpe Douma, hulponderwijzer te Drogeham. Hij trad op 1 jan. 1880 in functie, toen de nieuwe school, de tiende openbare lagere school in de gemeente, geopend werd. Het traktement bedroeg f 680 en vrij wonen. In 1882 is meester Douma vertrokken.

Tot zijn opvolger werd op 8 juni 1882 Jouke Hoogland, onderwijzer te Joure, benoemd op een traktement van f 700 en vrij wonen. Hij heeft tot 1 mei 1898 aan het hoofd van deze school gestaan, toen hij werd overgeplaatst naar St. Nicolaasga. De raad besloot hiertoe op 10 febr. 1898 en tevens om de school te Dijken dan tijdelijk op te heffen. De onderwijzerswoning met tuin werd onderhands verhuurd. De tijdelijke opheffing werd definitief en het aantal openbare lagere scholen in de gemeente weer op negen teruggebracht. In 1911 is de voormalige school en woning te Dijken aan de Straatweg publiek verkocht.

4. Goingarijp

In sept. 1617 en sept. 1618 was mr. Jan Dircxz "schooldienaer tot Goingharijp".^a Hij is de oudst bekende schoolmeester van dit dorp. Op 21 febr. 1633 was hij hier nog als schoolmeester.^b

In okt. 1641 werd te Joure het huwelijk geproclameerd van Harmen Lyckles,^c schooldienaer te Goingarijp en Jadij Jelles van Akkrum. In het trouwboek van Terkaple vinden we op 4 febr. 1644 eerst de bevestiging van dit huwelijk: mr. Harmen Lyckles schooldienaer in Goingarijp en Jay Jellesdr. van Akkrum. Hoe lang hij hier nog gestaan heeft weten we niet. Oude kerkvoogdij-rekeningboeken zijn van dit dorp niet bewaard gebleven, zodat de gegevens (ontleend aan de doop- en trouwboeken) wel zeer fragmentarisch zijn en ook geen bijzonderheden omtrent traktement etc. bekend zijn.

In dec. 1675 en in juni 1677 was Sijboldt Aeges dorprechter en ontvanger te Goingarijp.^d Eerst in 1686 treffen we weer een schoolmeester van dit dorp aan: op 10 okt. van dat jaar wordt namelijk het huwelijk geproclameerd van Hans Piers, schooldienaer te Goingarijp en Sijts Rintjes. Korte tijd later zijn ze hier getrouwd.

In 1717 kwamen onder de lidmaten voor: Dirck Rijcx, ontvanger en schoolmeester, en zijn vrouw Trijn Jansdr. Ook in 1694 en 1698 was hij hier reeds ontvanger en dus allicht ook wel schoolmeester. Voor die tijd (in 1689 bijv.) woonde een Dirck Rijcx te Langweer, die daar echter geen schoolmeester was. Dit was misschien wel dezelfde. Op 27 juni 1708 was Dirck Ryx dorprechter te Goingarijp. In 1734 was hij nog schoolmeester te Goingarijp, doch in 1737 niet meer. Want op 2 juni 1737 was Jan Jelles hier schooldienaer, en Dirckjen Jans zijn huisvrouw. Hij stond hier vele jaren; hij hertrouwde op 16 mei 1773 met Froukje Pieters en kwam hier in 1776 nog voor.

Op 21 okt. 1781 evenwel was er weer een nieuwe meester, en wel mr. Jacob Petrus, die hier toen trouwde met Femke Everts. In 1788 was Jacob Petrus, dorprechter en schooldienaer te Goingarijp, 32 jaar oud.^e Ook in 1794 en op 2 okt. 1805 kwam hij hier voor.^f Omstreeks 1812, toen ieder die er nog geen had, een familienaam moest aannemen, noemde hij zich Jacob P. Elsinga.^g In 1817 gingen hier 20 kinderen naar school. Zijn traktement bedroeg f 75

a Quaclap YY 26 en YY 27.

b Schoterland K 1.

c In 1612-1616 was te Nijeschoot een Harmen Lijckles.

d Authorisatieboek Haskerland.

e Civ. processtukken, port. 1035, no. 10.

f Haskerland B 17, fol. 206°.

g Uit zijn nagelaten aantekeningen (zie Wumkes, *Stads- en Dorpskroniek*, II p. 560) blijkt, dat hij zich eerst Van der Heijde noemde, dat hij tevens schoenmaker was, en dat hij hier zijn lessen begonnen was op 10 april 1780, met 20 leerlingen, waarvan 9 leerden in het *ABC-boek*, 1 in de speldekunst! (hij bedoelt *Spelkunst* natuurlijk), 2 in de *Trap der Jeugt*, 2 in de *Catechismus*, 2 in het *Evangelium* en 4 in het *Slim Schoolboek*. In 1783 was de leerstof van 15 van de 18 leerlingen de (*Leeuwarder*)

van de kerk en vrije woning. Als "gaarder" van enige belastingen had hij in de Franse tijd *f* 100 verdiend. Later mocht dat niet meer. Tot zijn schadeloosstelling werd een rijkstoelage op zijn traktement aangevraagd, evenals te Broek. Het werd bij Koninklijk Besluit van 3 nov. 1819 (no. 101) toegekend, maar intussen was "master" Jacob Petrus eind 1817 al overleden.

In afwachting van het rijkstraktement bleef de school enige jaren vacant. Eerst op 7 aug. 1820 werd vast aangesteld: Namle Rintsjes van der Baan, die waarschijnlijk daarvoor de school wel enige tijd provisioneel zal hebben waargenomen. Hij was in 1796 te Idskenuizen geboren, waar zijn vader toen schoolmeester was. Hij verkreeg als kwekeling in de school van zijn vader te Hindeloopen in okt. 1812 de 4e rang en als ondermeester aldaar in april 1814 de 3e rang. Zo kwam hij dan te Goingarip, waar de studie nog werd voortgezet en in okt. 1823 bekroond met de 2e rang. De schoolopziener was over deze jonge schoolmeester zeer tevreden: in een opgave omtrent de moraliteit en de ijver van de onderwijzers, heetten zijn vlijt en gedrag beide "zeer goed", terwijl de schoolopziener de opmerking toevoegde: "verdient zeer verhoging [van traktement]". Niet lang bleef Goingarip in het bezit van deze pedagoog: op 1 april 1830 vertrok hij naar Scharnegoutum, waar hij in 1841 overleden is.

Zijn opvolger te Goingarip werd op 1 okt. 1830 Nicolaas Daniël Kroese, die de school ook tijdens de vacature provisioneel had waargenomen. Daar hij in de Friese ranglijsten niet voorkomt, was hij blijkbaar uit een andere provincie afkomstig. Bij zijn benoeming bezat hij de 3e rang, want eerst in april 1831 behaalde hij de 2e rang. Reeds op 6 jan. 1834 vertrok hij naar Nijega (HON) en vandaar in 1839 naar Hindeloopen, waar hij nog ruim 30 jaar gestaan heeft.

In 1834 werd Pieter Westra door het gemeentebestuur, bijgestaan door twee vertegenwoordigers uit de floreenplichtigen, benoemd tot "Onderwijzer der Jeugd" te Goingarip. Hij trad op 2 juni van dat jaar in functie. Pieter Westra was geboren omstreeks 1810 en behaalde als 16-jarige jongeling in april 1826 de 4e rang; hij was toen kwekeling te IJlst. In juni 1828 haalde hij als ondermeester te Sneek de 3e rang en, reeds te Goingarip, in okt. 1836 de 2e rang. In 1845 gingen hier gemiddeld slechts 14 kinderen naar school. Zijn officiële naam was toen Pieter Pieters Westra. Hij heeft hier gestaan tot zijn overlijden op 7 dec. 1861; hij was toen 51 jaar oud. Tijdelijk werd toen Frans Reiding, ondermeester te Blija, aangesteld. Na vergelijkend examen op 28 juni 1862 werd op 9 juli uit 7 sollicitanten evenwel niet hij, doch Jarig Ferwerda, hulponderwijzer te Leeuwarden, benoemd.

Met ingang van 1 jan. 1861 waren de schoolgelden vervallen, evenals ook de *f* 100 rijkstraktement (van Goingarip en Broek) en kregen de schoolonderwijzers een vast traktement van de gemeente; dit bedroeg in Goingarip *f* 400 met vrije woning. Er waren nu 28 leerlingen op school. Jarig Ferwerda trad op 1 aug. 1862 in functie en was ook in het bezit van de 2e rang, die volgens de *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857 gelijkgesteld werd aan de hoofdkate en dus het recht gaf om aan het hoofd van elke school te staan. In 1863 kwam de onderwijzerswoning, die hier aan de hervormde kerk behoorde, door ruiling aan het dorp en bij de opheffing van de dorpsadministratie dus aan de gemeente. De *f* 50, die de kerk vroeger aan de onderwijzer uitbetaalde, werd nu ook door de gemeente overgenomen, zodat "master" Jarig voortaan *f* 450 traktement kreeg. In 1866 is de school vergroot. In 1877 werd de onderwijzerswoning afgebroken en een nieuwe gebouwd; op 5 sept. werd het werk aanbesteed voor *f* 2.087. In 1882 werd de jaarwedde van het hoofd op *f* 700 bepaald, plus vrije woning, met ingang van 1 jan. 1883. In 1887 werd de school verbeterd. Tot 1889 heeft mr. Ferwerda aan het hoofd van deze school gestaan; of hij toen overleden of gepensioneerd is, is mij niet gebleken.

Als zijn opvolger trad op 10 juni 1889 Arjen Nawijn in functie. Hij was in 1857 geboren te Bolsward; hij was eerder onderwijzer te Lutkewierum (1883) en te Leeuwarden. Reeds op 1 juli 1893 vertrok hij als hoofd naar Lutkewierum, waar hij nog 30 jaar heeft gestaan. Hij schreef *Aardrijkskunde van Friesland*, bestaande uit twee boekjes en twee atlasjes, die in Friese scholen zeer veel zijn gebruikt. P.G. Bleeksma, onderwijzer te Idskenuizen, nam de school tijdelijk waar.

Op 16 sept. 1893 werd S.H. Talsma, die sedert 1 juli 1888 onderwijzer te Augustinusga

Courant. Zie hier dus meteen de boekjes, die toen in de scholen gebruikt werden.

was geweest, benoemd als hoofd van de school te Goingarijp. Op 1 mei 1908 werd hij benoemd als hoofd te Mantgum. Hij werd toen opgevolgd door L. Goïnga, onderwijzer te Mantgum, die in 1911 naar Oosterwierum vertrok. In 1910 besloot de raad ook hier een nieuwe school te stichten, waarvoor een terrein werd aangekocht en rijkssubsidie werd aangevraagd, doch eerst in 1914 werd de nieuwe school gebouwd. In 1915 werden de oude school en woning alhier verkocht. De hoofden waren hier tevens boekhouder van het Burgerlijk Armbestuur. In 1912 werd tot hoofd benoemd: J. Kuit van Spanga, die evenwel bedankte. Toen werd S. Bergsma, hoofd te Wierum, benoemd. In 1915 vertrok hij naar Kornwerd. Hij werd opgevolgd door R. Viersen, onderwijzer te Joure, die in 1918 weer vertrok. Zijn opvolger was J. Braunius, die in 1921 naar Ouwsterhaule ging. In dat jaar kwam J. Hazelhoff, een zoon van J. Hazelhoff te Langweer. Hij vertrok in 1929 naar Middenvaart bij Lemmer. Toen werd B. van den Bosch benoemd, die op 1 maart 1936 naar Ankum (gem. Daltsen) vertrok. Hij werd toen opgevolgd door W. Ritsma, die in 1942 hoofd van een school te Sneek werd. Van 1942 tot 1946 stond J.R. Kirpenstein aan het hoofd van de school in Goingarijp. Zijn opvolger was H. Hofstee, die op 1 juni 1951 naar Ooltgensplaat vertrok. Hij werd weer opgevolgd door J. van Weperen, onderwijzer te Dedemsvaart. Hij vertrok op 1 sept. 1953 naar Amsterdam, waar hij leraar werd aan een Technische School. Zijn opvolger werd in dat jaar A. Zantema, onderwijzer te Ried.

5. Idskenuizen^a

Aangezien van dit dorp geen kerkvoogdij-rekeningboeken van vóór 1735 bewaard gebleven zijn, kunnen de oudste gegevens ook hier niet anders dan zeer fragmentarisch zijn, omdat hiervoor geen andere bronnen dan de kerkelijke doop-, trouw- en lidmatenboeken beschikbaar zijn.

Zo was hier in 1614 een mr. Joannes Aeningius, die kort daarna naar Harich vertrok, doch hier in 1618 weer terug was. (In 1624 was Ellert Tialkes dorprechter van Idskenuizen. Hij was te Sneek getrouwd met Wipck Joukes uit die stad afkomstig.)

In april 1636 kwam mr. Luytien Zijthies, schoolmeester, met Trijn, zijn huisvrouw, in Idskenuizen. Hij vertrok in 1641 naar Lemmer. In 1645 was Joachimus Steggerda hier schooldienaar; zijn vrouw heette Jib Sijdzes. Omstreeks 1650 vertrokken ze "in de Ouwer". Hij was in 1652 procureur-postulant voor het Nedergerecht van de grietenij, en woonde toen te St. Nicolaasga. In 1654 was hij als *notaris publicus* te Idskenuizen. In aug. 1651 werd Jan Roelofs, schoolmeester, hier lidmaat. Hoe lang hij hier gestaan heeft, is wegens gebrek aan bronnen, niet na te gaan. Verder hebben wij de gehele 17e eeuw door, geen schoolmeester van Idskenuizen meer kunnen vinden. Kort na 1700 was evenwel Jan Everts Brongersma schoolmeester in dit dorp. Op 17 nov. 1713 werd hij naar Schingen "verroepen" en vertrok weldra daarheen.

Dat het schoolmeesterstraktement ook hier, evenals in andere dorpen van Doniawerstal (en Haskerland), weer kwam uit een omslag over de boerderijen en huizen, blijkt uit een bewaard gebleven "Contract dat de Eygenaers der huizen tot Idskenuizen moeten instaan voor haere bruikers rakende Schoolmeesters-tractament en andere Dorpsomslagen".^b Het luidt:

"Alsoo van tijt tot tijt al meerder onvermogene personen met haer woninge in den dorpe Idskenuizen komen woenen, van welke wij ons jaerlijxe Schoolmeestertractament en andere Dorpsomslagen niet konen becomen, waardoor jaerlijx groote oneenigheyt en confusie komt te ontstaen, waervan de reden mede is, dat eenige baetsoeckende Eygenaers der huysingen in voorschreven Dorpe Idskenuizen haer huysingen aen sulcke persoonen komen te verhuiren, die niet gequalificeert sijn en dan wat veel huier komen te belooven; soo sijn wij ondergeschreven Eijgenaers der huysen met elxanderen te rade geworden, en veraccordeert, dat bij aldien eenige onwillige of onvermogene persoonen haer Dorpsomslagh etc. jaerlijx niet konnen of

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 2 maart, 9 maart 1951.

b Los stuk, liggende in het kerkvoogdij-rekeningboek.

*willen betalen, ijder der Eygenaers der huysen, van sulcke persoonen, daervoor te betalen en sulx met der executie in te vorderen. Alles met consent en approbatie van de Ed. Heer Grietman Johan Fegelijn van Claerbergen. Onder verbant onser goederen, met submissie den Hove van Frieslandt en den Gerechte van Doniawerstal. In kennisse onse handen. Actum den [datum niet ingevuld]:
H. Wierda 1725, Dirck Alberts, D. van Haren 1725, Hijlcke Jacobs 1725, Jan Tierdts, Pieter Otten, Dedde Boekes, A. van Burum, Klaas Pijtters, Hepke Jolkes, Tiete Hettinga [ontvanger, 1737-1748], W. van Haren 1725, Jan Jansens, Douwe Syoerds."*

Ofschoon het stuk ongedateerd is, blijkt uit de jaartallen bij de handtekeningen, dat het in 1725 ondertekend is. De eigenaren van huizen verplichtten zich onderling, dat zij de omslagen voor hun onvermogene of onwillige huurders zullen betalen, als ze het geld van die gebruikers zelfs met executie niet los kunnen krijgen. De gebruikers van de huizen betaalden dus die omslag, maar de eigenaren stonden borg voor de betaling. Nu worden helaas in de kerkvoogdij-rekeningboeken, die hier van 1735 af bewaard gebleven zijn, noch die omslagen, noch het schoolmeesterstraktement verantwoord, zodat ook de namen van de schoolmeesters hieruit niet op te diepen zijn. In de rekening van 1773-1791 evenwel staat:

"Omslag over de huizen ten behoeve van de Schoolmeester sedert den jare 1785, wanneer vastgesteld is, dat de jaarlijkse Rekening, welke daarvan door de Armevoogden gedaan wierd, zoude ophouden en deze omslag benevens de stoelgelden zouden verantwoord worden in dit Kerkvoogdijboek, gelijk ook daartegens het tractament van den Schoolmeester. Dezelve heeft bedragen à 28 stuivers per huisgezin buiten dat van den Schoolmeester zelve, die niet betaalt [!], en is alzoo door de successive Armevoogden den Rendant [administrerend Kerkvoogd] betaald: May 1786 over 46 huisgezinnen: 64 c.g. 8 st.; over 1787 idem; over 1788 eveneens; 1789 47 huisgezinnen: 65 c.g. 16 st.; 1790 45 huisgezinnen: 63 c.g.; 1791 46 gezinnen: 62 c.g. 8 st., etc."

Aan de schoolmeester werd 70 c.g. traktement gegeven. In 1797 kwam de administratie weer aan de armenvoogden. Daar deze armenvoogdij-rekeningen, voor zover ik weet, niet bewaard gebleven zijn, kennen we de namen van de schoolmeesters hier niet. Uit andere bronnen kunnen we echter toch nog een paar namen geven. Daar in 1737 te Uitwellingerga Oedonis Hendriks van Idskenhuizen trouwde met Bauk Dirks, en daar toen schoolmeester werd, kan hij dat hier ook wel enige jaren geweest zijn; maar zeker weten we dit niet. Wel staat vast, dat in 1744 mr. Anne Hendriks Brinxma hier schoolmeester was; zijn vrouw heette Froukjen Gerbens. Hij kwam ook voor in de kerkvoogdij-rekeningen in de periode omstreeks 1790, toen de administratie van omslag en traktement bij de kerkvoogdij berustte (zie eerder). Het traktement van 70 c.g. werd hem in vier gedeelten per drie maanden uitbetaald tot 1 mei 1792. Kort te voren zal hij, na minstens 48-jarige dienst alhier, wel overleden zijn.

Op 15 juni 1792 trad zijn opvolger, de nieuw beroepen schoolmeester Rintje Namles van der Baan, in functie. Ook hij ontving geregeld om de drie maanden zijn 17 c.g. 10 st. traktement, dus ook 70 c.g. per jaar. Totdat in 1797 de administratie weer aan de armenvoogden kwam en wij deze inkomsten niet langer kunnen traceren. Op 16 sept. 1792 was hij te Lemmer getrouwd met Pietertje Rommerts, "beide van Lemmer". En op 8 mei 1796 werd te Idskenhuizen hun zoon Namle geboren, die we reeds als "Onderwijzer der Jeugd" te Goingarip hebben ontmoet (van 1820 tot 1830). In febr. 1802 werd "master" Rintje beroepen te Stavoren, waar het traktement f 200 bedroeg, plus natuurlijk (evenals te Idskenhuizen) de schoolpenningen van de leerlingen en een vrije woning.

De stemgerechtigde landeigenaren van Idskenhuizen stemden toen in 1802 Jan Gerrits Krol tot hun schoolmeester. Hij maakte de vernieuwing van het onderwijs mee (gevolg van de Onderwijswetten van 1801, 1803 en 1806) en was er een voorstander van. Geen wonder, dat hij zich aan de studie zette om de bij de wet van 1806 ingestelde rangen te behalen. Direct reeds in aug. 1806 behaalde hij de 3e rang en in okt. 1811 de 2e rang; hij was toen 26 jaar. Hij is hier in 1809 getrouwd met Djuke Klazes. In het begin van 1812 vertrokken ze naar Hindeloopen.

De school werd toen provisioneel waargenomen door Marten Doedes Simonides, een zoon van de Hindelooper meester Doede Simonides. (Te Hindeloopen waren namelijk twee

scholen). Opgeleid door zijn vader, die hij weldra als ondermeester bijstond, behaalde hij in april 1812 de 4e rang en in okt. van dat jaar de 3e rang. Toen was hij 22 jaar en nog ondermeester te Hindeloopen. Spoedig daarna moet hij te Idskenuizen gekomen zijn, waar hij eerst op 10 april 1814 zijn vaste aanstelling kreeg. Ofschoon hij de 2e rang nimmer verwierf, noemde de schoolopziener in de meergenoemde lijst zijn gedrag en vlijt beide goed en meende ook, dat hij verhoging van traktement verdiende. In de Franse tijd was hij namelijk "gaarder" van een of andere belasting in zijn dorp geweest, wat f 100 in het laatste bracht. Later mocht dat niet meer en heeft het dorp zijn traktement op f 150 gebracht, plus de schoolgelden van de leerlingen en een vrije woning. Ook sleepte hij als ijkmeester van de botervaten jaarlijks nog f 20 in de wacht. In 1817 gingen hier ca. 40 kinderen naar school, die ook zo'n f 40 aan schoolgeld opbrachten. In 1823 besloot de dorpsadministratie tot de bouw van een nieuwe school en een onderwijzerswoning, die in aug. werd aanbesteed, met het afbreken van de oude.^a Na 1828 ontvingen deze meesters van Idskenuizen ook f 3 per jaar voor voorzingen in de kerk. In het voorjaar van 1833 is "master" Simonides hier overleden.

Op 15 nov. 1833 werd Jacob Loffelt de Mol Moncourt hier als schoolmeester aangesteld, nadat hij de school enige maanden provisioneel had waargenomen. Hij was in 1813 geboren en verwierf in okt. 1829 als kwekeling te Woudsend de 4e rang. In okt. 1832 behaalde hij, als ondermeester aldaar, de 3e rang. Zo kwam hij te Idskenuizen, waar hij in okt. 1842 ook nog de 2e rang behaalde. Het aantal schoolgaande kinderen was inmiddels gestegen tot ca. 90. Het traktement bedroeg nog steeds f 150 van het dorp, plus de schoolgelden en vrije woning. De meester had soms hulp van kwekelingen, die hij in het vak opleidde. Op 5 sept. 1857 is de meester hier op 44-jarige leeftijd overleden. Met ingang van 1 sept. 1858 werd Ate Linzes de Jong van Doniaga naar de school van Idskenuizen overgeplaatst. Hij vertrok op 1 mei 1864 naar Nijehaske. Aan de school werd ook nog avondschool gegeven.

Bij de nieuwe regeling, ingevolge de *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857, was per 1 jan. 1861 het traktement op f 450 plus vrije woning gesteld, terwijl de gemeente een kwekeling bezoldigde (met f 25 per jaar!). De gemeente betaalde de jaarwedden; de dorpsadministratiën de bouw en het onderhoud van de scholen, schoolhuizen, schoolmeubelen, licht en vuur. Legemeer en Teroele, die zelf geen school hadden, droegen voor resp. 1/8 en 1/7 bij in de kosten van het onderwijs te Idskenuizen. In 1862 waren hier ca. 70 leerlingen. Omstreeks 1875 gingen de dorpsadministratiën over aan de gemeente.

Na het vertrek van A.L. de Jong in 1864, is de school provisioneel waargenomen door Theunis Meines Bergsma, onderwijzer te Koudum. Op 3 jan. 1865 trad Pieter Hanzes van den Berg in functie. Hij was hulponderwijzer te Sloten en was na vergelijkend examen op 20 sept. 1864, uit 6 sollicitanten benoemd. Hij trouwde op 20 dec. 1867 met D.A. Walstra. Het traktement werd m.i.v. 1 jan. 1873 op f 525 gebracht; in 1886 werd het verhoogd tot f 700.

In 1877 werd hier voor het eerst een hulponderwijzer aangesteld; van 1883 tot 1893 was Pieter Geerts Bleeksma als zodanig in functie. In 1883 werd hier een nieuwe school met 2 lokalen en een woning gesticht; de kosten bedroegen f 8.344. (De oude school had maar één lokaal!). In 1887 was meester Van den Berg ziek en werd de school waargenomen door Hendrik Bouma. In 1888 werd Pieter Hoogland, onderwijzer te Grijpskerk, tot zijn opvolger benoemd op f 700 traktement. In 1900 verleende de gemeenteraad hem eervol ontslag als hoofd van de school, klokluider en boekhouder van het Burgerlijk Armbestuur te Idskenuizen wegens vertrek naar Stavoren in mei van dat jaar.

Tot zijn opvolger werd in mei 1900 aangesteld: J.B. Kreeft, onderwijzer te Beilen, die tevens boekhouder van het Burgerlijk Armbestuur en klokluider in Idskenuizen werd. In 1904 werd hij opgevolgd door J. Waijer, die van Tjerkgaast overgeplaatst werd, en in 1905 weer vertrok uit Idskenuizen. Zijn opvolger werd toen M.H. Visser, die in 1912 hoofd van de school te Baard werd.

In 1912 kwam S. Dijkstra, onderwijzer te Akkrum, die in 1919 hoofd van de school te Joure werd. In 1920 kwam zijn opvolger W. de Vries. Deze was eerder onderwijzer te Langezwaag (1912) en te Drachten. Op aandringen van de minister van Onderwijs, Kunst en

a Wumkes, *Stads- en Dorpkroniek*, II, p. 120.

Wetenschappen heeft de gemeenteraad ook deze school bij besluit van 14 sept. 1933 opgeheven, met ingang van 1 jan. 1934. Gedeputeerde Staten keurden dit besluit goed. Het hoofd W. de Vries werd per 1 okt. 1933 overgeplaatst naar de school te Scharsterbrug. De laatste maanden werd de school nog tijdelijk waargenomen door L. de Jong. De gebouwen zijn later ingericht tot een kantoor voor de armmeester van het Algemeen Burgerlijk Armbestuur.

6. Langweer^a

In mei 1590 was Dedde Sipckesz "mester" en ontvanger te Langweer.^b In 1592 werd hij ook genoemd als dorprechter.^c In 1593 was er een andere schoolmeester, namelijk mr. Cornelis Jansz, die evenwel in 1595 te Joure stond.^d In 1596 en 1597 was mr. Ulrich Tyardts hier als schooldienaar.^e Kort na 1600 trok hij naar Franeker als "meister der meyskensschole". In 1608 was mr. Gerrijt Jellesz schoolmeester te Langweer.^f In de kerkvoogdij-rekeningboeken wordt hij ook vermeld: hij kreeg 30 g.gld. (of 42 c.g.) voor zijn schoolpencie (traktement); in 1614 evenzo. Hij deed ook kerkdienst in Teroele (als voorzanger), waarvoor die kerk hem met 3 c.g. per jaar beloonde. Op 8 febr. 1634 was mr. Gerrijt Jellesz nog "schoolmeester op Langweer".^g Voor 1639 is hij met zijn vrouw Sijbrigh Tialledr. naar Uitwellingerga vertrokken. Waarschijnlijk werd hij opgevolgd door mr. Philippus Syouckes, die hier op 4 juni 1643 tot lidmaat aangenomen werd op belijdenis van zijn geloof, met zijn vrouw Reynu Isbrandt. In 1645 of 1646 zijn ze naar Tzummarum vertrokken, waar hij nog vele jaren schoolmeester geweest is.

In 1646 was mr. Abe Hendricksz hier als schoolmeester; hij was hier op 31 juli 1659 nog.^h In de lidmatenlijst van dat jaar kwam hij voor met Antie Cornelis, zijn huisvrouw. In de kerkvoogdij-rekeningboeken kwam geen schoolmeesterstraktement voor.ⁱ Er was kosterijland, de meesterfenne, dat door de kerk werd verhuurd. Daarvan trok de schoolmeester zijn inkomsten, benevens natuurlijk de schoolpenningen van de leerlingen. Wel werd alle jaren een bedrag van ruim 3 c.g. verantwoord, dat meester ontving voor het schoonmaken van de kerk. Er was hier in het dorp ook een mr. Jan Drewis, van 1659 tot 1678, die was echter chirurgijn. Deze had ook de zorg voor het uurwerk in de toren en luidde de klok, voor 24 c.g. per jaar. In de rekeningen was ook sprake van "reid en soden op de schoolmeestershuis", waaruit we ons een voorstelling van dit huis, met het schoolvertrek onder één dak, kunnen vormen.

In 1661 werd mr. Willem Jacobs schoolmeester te Langweer. Hij kwam van Sloten, vanwaar op 9 febr. 1662 attestatie inkwam van hem en zijn vrouw Taetske Mensis. Hij was ook schoolmeester geweest te Luinjeberd en daarna van 1658 tot 1661 te Sloten. Te Luinjeberd was hij in jan. 1658 met Taetske Mensis getrouwd, die van Wijckel afkomstig was. Hij was te Langweer ook dorprechter; in 1667 en 1672 bijv. In 1662 verdiende hij 16 c.g. aan het vergulden van weerhaan en pijnappel op de toren, waaruit blijkt, dat hij ook verver was. Ook hij kreeg jaarlijks iets voor het schoonmaken van de kerk en voor het inschrijven van de rekeningen in het kerkboek. In dec. 1673 was sprake van mr. Willems

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 16 maart, 22 maart 1951, 13 april 1951, 27 april 1951, 4 mei 1951, 25 mei 1951.

b Quaclap 18.

c 'Grietenij Doniawerstal', *Vrije Fries* XIX (1900), p. 362.

d Classis Zevenwouden p. 119.

e Kerkvoogdij-rekeningen, Bibliotheek Fries Genootschap.

f *Nederlandsche Leeuw* dl. 60, no. 2 kol. 80.

g Haskerland H 2, fol. 130.

h Doniawerstal N 2.

i In de bibliotheek van het Fries Genootschap bevinden zich de kerkvoogdij-rekeningen van 1654 tot 1717, behalve de oudste (ca. 1600); niet alleen van Langweer, maar ook van andere dorpen van Doniawerstal.

weduwe; in dat jaar moet hij dus overleden zijn, want in 1672 kwam hij hier nog voor.^a

Waarschijnlijk werd toen de school voor de weduwe en de kinderen enige jaren waargenomen - wellicht door mr. Jan Drewis - totdat de zoon Mintse Willems oud genoeg was om de taak op zich te nemen. In elk geval was in 1680 Mintse Willems hier de schoolmeester; in de lidmatenlijst van 1681 staat hij als mr. Minse Willems Broockenkerck. Ook hij was weer verver; hij ontving bijv. 2 c.g. voor "verven aan de Pastoorshujsinge gedaan". Het schoolmeesterstraktement werd nog altijd niet in de rekeningen verantwoord; de inkomsten kwamen dus nog steeds uit kosterijland en de schoolgelden. Nog steeds werd jaarlijks 2½ à 3 c.g. gegeven voor "boomoly, besems etc.", voor het smeren van de klok en het schoonmaken van de kerk; ook iets voor het inschrijven van de rekeningen in het boek. In 1711 (her)trouwde mr. Minse met Johanniske Hessels. Hij was af en toe pachter van het "merkgelt" (in 1684/85 bijv.), of van de dorpswaag (in 1707 en 1714 bijv.). Hij was ook dorprechter (in 1713 en 1727 nog) en kwam hier in mei 1730 nog voor als getuige bij de kerkvoogdij-rekening. Kort daarna heeft hij van de school afstand gedaan. In april 1737 is hij overleden: op 27 april werd brandewijn betaald bij zijn dood en op 28 april ontving mr. Foekes 12 st. wegens het beluiden van Mintse Willems.

In mei 1732 was mr. Jan Harmens hier als schoolmeester.^b In mei 1733 was hij hier nog. Daar de rekeningen geen traktement vermelden, is het moeilijk te zeggen, hoe lang hij hier precies gestaan heeft als schoolmeester. Waarschijnlijk is hij in 1733 opgevolgd door mr. Sijbren Foekes, die hier tot 1737 als schoolmeester is geweest. (Zie eerder.)

In mei 1738 was er evenwel een nieuwe meester, Johannes Brinksmas, wiens huwelijk met Tijttie Gerben Brandts van IJlst toen geproclameerd werd. In het *Register van huisgezinnen* van 1744 en in het *Quotisatiecohier* van 1749 werd hij ook genoemd als schoolmeester van Langweer. Hij stond hier tot zijn dood, die voorviel tussen febr. en mei 1755.

Zijn opvolger was mr. Lieuwe Hanzes, schoolmeester en voorzanger, die als zodanig op 12 mei 1756 reeds genoemd werd. In mei 1757 trouwde hij met Antje Pieters van Ypecolsga. In mei 1772, en ook in jan. 1775 kwam hij hier nog voor.^c Hoe lang hij hier nog gestaan heeft, is mij niet gebleken.

Maar in 1783 stond hier de schoolmeester Julius Buhr. In febr. 1786 werd het bouwen van een nieuwe school te Langweer uitbesteed.^d Meester Julius de Buhr was hier de eerste organist: in 1784 werd in de kerk een orgel geplaatst door de orgelbouwer L. van Dam uit Leeuwarden. Hij stond hier tot 1796 of 1797 als schoolmeester.

In maart 1797 was B. Lubbers schoolmeester, voorzanger en organist te Langweer. Hij vertrok omstreeks mei 1803 naar Meppel en werd in febr. 1806 beroepen tot lector in wiskunde aan een onderwijsinrichting te Elburg.

Zijn opvolger te Langweer was mr. Pieter Hendriks Buisma, van Oudehaske, die hier op 25 juli 1803 kwam. Hij trouwde in 1804 met IJke Gerbens Joustra. Hij was een voorstander van de vernieuwing van het onderwijs, die zich na de invoering van de schoolwetten in het begin van de 19e eeuw (vooral de *Wet op het Lager Onderwijs* van 1806) een weg baande in Friesland en elders. Hij sloeg aan de studie, en onderwierp zich reeds op 10 nov. 1803 aan een examen voor de *Departementale Commissie van Onderwijs* in Friesland (de gezamenlijke schoolopzieners), die hem een volledig getuigschrift toekenden, waaruit bleek, dat hij "in alle vakken van openbaar L.O. genoegzaam en in de Onderwijskunde, zo theoretisch als praktisch, meer dan gewone bekwaamheid aan de dag legde en van beschaafden geest en oordeel was". Toen de wet van 1806 de 4 rangen invoerde, verkreeg hij op 13 okt. 1813 de 2e rang, die later volgens de wet van 1857 gelijkgesteld werd met de hoofdakte. In 1817 gingen hier gemiddeld 60 leerlingen naar school. Het traktement bedroeg toen f 150 uit de dorpskas en f 50 van de kerk (als organist en koster), benevens de schoolgelden van de leerlingen (die ongeveer f 80

a Kerkvoogdij-rekeningen.

b Reeds in mei 1731 tekende hij met anderen de kerkvoogdij-rekeningen. De kwalificatie "mr." ontbrak toen echter bij zijn naam.

c Trouwboek Hommerts.

d Advertentie *Leeuwarder Courant*.

opbrachten) en een vrije woning. De woning behoorde aan de kerk. In de Franse tijd was mr. Buisma "gaarder" (ontvanger) van enige plaatselijke belastingen, maar dit mocht later niet meer; wel was hij nog dijksontvanger, wat hem jaarlijks *f* 47 opbracht. De schoolopziener was over deze meester zeer tevreden; in een rapport heette zijn gedrag en vlijt zeer goed. In 1845 gingen er gemiddeld 90 leerlingen op school, zodat mr. Buisma de hulp van een ondermeester genoot, nl. van Binne Martens Maakal, die ook de 2e rang bezat en toen 25 jaar oud was.^a "Master" Pieter heeft hier in zijn - in 1828 vernieuwde - school gestaan tot 1 dec. 1857, toen hij eervol ontslag en een pensioentje van de gemeente verkreeg. Hij is hier op 5 sept. 1860, op 84-jarige leeftijd overleden. (In juli 1853 had hij zijn 50-jarige schooldienst te Langweer herdacht.)

De ondermeester Binne Martens Maakal, reeds vele jaren de hulp van mr. Buisma, en die sedert 1 jan. 1854 ook het organistschap van hem had overgenomen, werd in 1857 tot hoofdonderwijzer te Langweer benoemd. Hij was reeds op 7 maart 1844 getrouwd met G.K. de Jong. Als hulponderwijzer was Jan Sjoerds Dijkstra hier werkzaam; op 16 aug. 1860 vertrok deze naar Donkerbroek. Bij de invoering van de nieuwe *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857, op 1 jan. 1861, werd het traktement bepaald op *f* 500 plus vrije woning; de ondermeester kreeg *f* 250. Bestond in bijna alle gemeenten van Friesland een *Onderwijzersgezelschap*, Doniawerstal bezat zoiets niet; de meesters van Broek, Goingarip, Langweer, Ouwsterhaule en Scharren sloten zich aan bij het gezelschap te Joure, die van Doniaga, Idskenhuisen, St. Nicolaasga en Tjerkgaast bij dat van Lemmer.^b

Te Langweer werd nog steeds avondschool gehouden. In 1861 wilde de kerk de onderwijzerswoning niet meer aan de meester verhuren, waarom de raad hem toen *f* 70 voor huishuur toekende. Men had een zodanige regeling getroffen, dat de gemeente de jaarwedden betaalde en de dorpsadministratiën het onderhoud van de scholen en schoolhuizen, de schoolmeubelen, vuur en licht, enz. Boornzwaag en Dijken hadden zelf geen school, maar droegen resp. 1/12 en 1/8 bij in de kosten van het onderwijs te Langweer. Hier gingen in 1862 gemiddeld 104 kinderen naar school. Na een vacature van meer dan drie jaar, kwam hier op 1 jan. 1864 weer een ondermeester: Jacob Tjebbes Hepkema, op een traktement van *f* 300. Hij werd in 1870 hoofd te Doniaga, zoals we eerder gezien hebben. In dat jaar werd Djoerd Stevens van Kammen, geboren op 18 febr. 1849, hier hulponderwijzer. Omstreeks 1875 zijn de afzonderlijke dorpsadministratiën opgeheven en kwam alles aan de gemeente. In 1880 kocht de gemeente de onderwijzerswoning te Langweer van de kerk, voor *f* 2.050. Na de wet van 1878 werden de traktementen verhoogd: het hoofd te Langweer kreeg nu *f* 750; de onderwijzer *f* 600. Deze functie werd in 1881 vervuld door A. van Loon. Meester Maakal heeft tot 1882 aan het hoofd van deze school gestaan.

Op 13 okt. van dat jaar benoemde de raad tot zijn opvolger: Jacob Hazelhoff, hoofd te Nietap en Terheil (Dr.). Hij trad nog in 1882 in functie. In dec. 1884 werd Douwe Gerbensma, onderwijzer te Leeuwarden, benoemd tot hulponderwijzer te Langweer. Hij bleef tot 1909 als zodanig in functie. Van dec. 1884 tot 1893 was Hylke Schuurmans, eerder onderwijzer te Heerenveen, hulponderwijzer. Deze werd in 1893 opgevolgd door J. Postema, onderwijzer te Heidenschap, die in 1895 vertrok naar Enkhuizen. In 1909 werd Douwe Gerbensma opgevolgd door J.R. Prakken van Zwartemeer, die in 1912 weer vertrok. In 1911 kwam J. Hazelhoff jr., die later hoofd te Tjerkgaast werd. In 1912 werd P. de Waard van Rottevalle benoemd als hulponderwijzer in Langweer.

In 1887 werd hier een nieuwe onderwijzerswoning gebouwd en in 1889 werd de school verbouwd en uitgebreid tot 3 lokalen. (Op 4 juli werd dit werk aanbesteed voor *f* 1445; D.K. Wielinga te Idskenhuisen was de uitvoerder.)

-
- a Hij moest die ondermeester zelf betalen. In de *Leeuwarder Courant* van 28 dec. 1841 stond een advertentie, waarin "de Onderwijzer P.H. Buisma te Langweer een ondermeester verlangt van den 3en rang, tegen genot van vrijen kost, inwoning, bewassing en een belooning van *f* 25."
- b Losse (latere) aantekening van H. Sannes: "Toch schijnt er voor Doniawerstal een onderwijzersgezelschap bestaan te hebben; op 17 juni 1807 werd het opgericht te Idskenhuisen."

In 1890 deed de eerste onderwijzeres haar intrede in de gemeente: mej. B. Sijperda uit Ouwsterhaule; aan de andere scholen waren helpsters voor de nuttige handwerken verbonden. In 1898 stelde de gemeente 50 ct. per leerling van alle scholen beschikbaar voor het houden van schoolfeesten ter gelegenheid van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina. Omstreeks 1900 waren er 3 leerkrachten aan de school te Langweer verbonden: het hoofd, een onderwijzer en een onderwijzeres. In 1910 besloot de raad hier een nieuwe school te stichten op een vrij terrein, dat werd aangekocht. Voor de bouw werd een rijkssubsidie gevraagd. Een en ander zat lang in de molen; het betrof vier nieuwe scholen: die te Langweer, Goingarip, St. Nicolaasga en Tjerkgaast. Eerst in 1914 werd de nieuwe school te Langweer gebouwd. Meester Hazelhoff ging in 1917 met pensioen en is in 1926 overleden. Van 1917 tot 1921 was L. Statema, eerder hoofd te Appelscha-Beneden, hoofd van de school te Langweer. Op 1 jan. 1922 kwam zijn opvolger, R.R. Venekamp. In 1954 was hij nog aan deze school verbonden.

7. Ouwsterhaule, Oldeouwer, Nijega.

Uit oude rekeningboeken, aanwezig in de bibliotheek van het *Friesch Genootschap* en in het gemeentehuis te Langweer, blijkt, dat deze drie dorpen oorspronkelijk ieder een eigen schooltje hebben bezeten.

7a. Oldeouwer

Op 16 nov. 1620 was te Oldeouwer een schoolmeester, die toen 2 c.g. ontving, omdat hij de uurwerkmaker tijdens werkzaamheden aan het torenuurwerk huisvesting had verschaft.^a Helaas wordt de naam van de meester niet vermeld. Misschien was het toen reeds mr. Cornelis Berendsz, die in 1629 schooldienaar in Oldeouwer was.^b Op 3 mei 1636 lezen we : "mr. Joachimus Johanni, eertijts schooldienaer te Olde-Ouwer."^c

In april 1641 was Eelcke Anders "schoelmeister op de Ouwer".^d Het schooltje hier is echter in de 17e eeuw te niet gegaan. Nu is er een hiaat, daar van het dorp Oldeouwer de kerkvoogdij-rekeningboeken eerst sedert 1712 bewaard gebleven zijn. Ook dan vinden we hier uitgaven ten behoeve van de schoolmeester, Jelle Idses geheten, die in mei 1713 7 c.g. 13 st. 6 penn. ontving voor een half jaar schooltraktament en in april 1714, 1715 en 1716 ook telkens weer 7 à 8 c.g. In mei 1717 en 1718 ontving Barre Riemers deze toelage, terwijl Hendrick Luytiens in 1717 een dergelijk bedrag ontving. Klaarblijkelijk hebben de schoolmeesters van Nijega en Ouwsterhaule de school in Oldeouwer waargenomen. Daar telkens in april of mei dit bedrag voor een half jaar schooldienst betaald werd, is het duidelijk, dat in deze dorpen alleen 's winters - vaak door een van de ingezetenen, die er tijd en ambitie voor had - schoolgehouden werd.

Oldeouwer betaalde jaarlijks 3 c.g. aan de ontvanger Oene Harmens van Nijega wegens het voorzingen, bijv. op Allerheiligen 1712, 1713, 1714 etc., in 1722 nog. Omstreeks 1718 is de klok (uit 1538), die te zwaar was, verwisseld voor een gescheurde klok van Grouw.

7b. Nijega

Ook Nijega heeft een eigen school gehad. Uit de kerkvoogdij-rekeningboeken, die van dit dorp sedert 1687 bewaard gebleven zijn, zien we, dat op 22 mei 1687 aan de schoolmeester Wijbe Saakes 12 c.g. 12 st. traktament betaald werd. In 1689 evenzo en weer 12 c.g. en in 1690 aan de (niet bij name genoemde) schoolmeester 13 c.g. 6 st. voor kerk- en schooldienst. In 1691 ontving de schoolmeester Roel Cornelis de 12 c.g., in 1692 mr. Antoni Kalsbeek 11 c.g. en op 1 april 1693 ontving Reitse Hoornstra voor traktament en een "santloper" 13 c.g. 10

a 'Grietenij Doniawerstal', *Vrije Fries* XIX (1900), p. 393.
b Doniawerstal Z 2.
c Doniawerstal Z 4.
d Doniawerstal I 1a.

st. Op 2 april 1695 gaf men aan H. Hanses voor schooldienst 11 c.g. 6 st. 8 penn.; in 1696 aan Oene Harmens 12 c.g. voor hetzelfde; in 1697 aan Sijmen Broers 15 c.g. 7 st., in 1698 eveneens. In 1699 weer aan Oene Harmens 11 c.g.; hij ontving de pencie ook in de eerstvolgende jaren van 1700 tot 1705. Naast de 12 c.g. vergoeding voor schooldienst, ontving Oene Harmens alle jaren 3 c.g. voor het voorzingen van de kerk van Nijega; in 1693 reeds en in 1720 nog.

In 1704 werd te Nijega aan Tiebe Andrijs 2 c.g. betaald voor huur van de school. In 1712 werd er aan de school getimmerd: we vinden posten als arbeidsloon aan de school; "kalck tot de school" 28 c.g. 16 st.; "roep en reid tot de school" 1 c.g. 5 st. en 4 c.g. (de school was dus nog met riet gedekt, ook na de vernieuwing), "sand tot de school" (voor ophogen van het terrein), "glasen in de school" 3 gl. 19 st.; een "tange in de school" 4 st. enz.

Voor het jaar 1707/08 kreeg Sijmen Broers weer voor schooldienst 9 c.g. 7 st. In 1708/09 ontving Sijbren Folkerts 7 c.g. 10 st. voor schooldienst en in 1710/11 ontving hij daarvoor 8 c.g. 10 st. In 1711/12 kreeg mr. Koop Pijters wegens schooldienst 8 c.g. 13 st. 4 penn. en Jelle Idses kreeg 15 c.g. 13 st. voor 2 jaar schooltraktament voor de periode 1712 tot 1714. Voor 1715/16 ontving mr. L. Luyties voor ½ jaar schooldienst 5 c.g. Voor ½ jaar schooldienst in 1717/18 kreeg Baere Riemers 7 c.g., evenals voor de winter 1718/19.

7c. Ouwsterhaule

Zien we nu eens naar Ouwsterhaule, als zetel van de predikant, de hoofdplaats van de kerkelijke combinatie Ouwsterhaule, Oldeouwer en Nijegea. Hier was reeds van ouds een schoolmeester, tevens kerkdienaar, als voorzanger en koster. Hij hield aanvankelijk ook alleen 's winters school, om 's zomers bij de boeren in het hooi of in het veen te gaan werken om zijn schrale inkomsten wat te vermeerderen. Kort voor 1700 evenwel schijnt de school- en kerkdienaar alhier een meer vaste positie verkregen te hebben. Over hele reeksen van jaren zien wij dezelfde schoolmeester optreden, die ook de voorzangerspost in de combinatiedorpen Oldeouwer en Nijega waarneemt, althans ook door die dorpen daarvoor beloond wordt met 3 c.g. per jaar.

Van Ouwsterhaule zijn ons een hele rij school- en kerkdienaren bekend, één heel oude zelfs, nog uit de roomse tijd, namelijk in de jaren 1555-1557 Johannes Rodolphi, "schoelmeister binnen den dorpe van Austerhaule, olt ontrent 22 jaar".^a In april 1611 was Joannes Lamberti "gewesene schoeldienaer op Oesterhaule".^b In 1613 kwam hier voor: mr. Bartolt Claesz schooldienaar;^c hij was waarschijnlijk de opvolger van Joannes Lamberti en kwam uit Zuider-Drachten, waar hij in 1595 als schoolmeester was.

Nu zwijgen de bronnen een hele tijd over deze dorpen, totdat sedert 1654 kerkvoogdij-rekeningboeken van Ouwsterhaule weer informatie hebben over ons onderwerp. Helaas bevatten de eerste rekeningen slechts de verhuring van de kerklanden en de afrekening, doch geen gespecificeerde uitgaven. Onder de door de kerk verhuurde landen bevond zich ook "het schoelmeyersland". In 1653 huurde Sijtze Reymers het "schoelmeyersland" voor 40 ggl.; in 1654 Claes Claesen voor 35 ggl., in 1655 en 1656 "de schoelmeyster selfs" voor 34 c.g. 14 st. In 1660 bedroeg de huur 11 c.g. 21 st. Dit land, dus oorspronkelijk in de roomse tijd bestemd voor het onderhoud van de koster-schoolmeester, werd nu door de kerk verhuurd voor 30 à 40 c.g. per jaar, waarvoor de kerk dan aan de meester een traktament of pencie uitkeerde. In 1655 en 1656 evenwel vinden we aangetekend, dat dit land "bij de Meyster selfs" in gebruik was, doch zijn naam wordt niet genoemd. In 1660 ontving Lydke Obbes 2 c.g. "costpenningen" van de schoolmeester, in 1661 Johannes eveneens ruim 5 c.g. voor huisvesting van de schoolmeester. Bovendien werd in dat jaar 2 c.g. 10 st. arbeidsloon aan "de schoolmeestershuizinge" uitgegeven aan Jan Thijssen.

In dat jaar werd in de rekeningen ook voor het eerst een naam van een schoolmeester vermeld: op 20 aug. 1661 werd 7 c.g. betaald aan mr. Jan de Wit 7 c.g. "ter causa tractement";

a Sloten A.

b Ordonnantieboeken van Gedeputeerde Staten.

c Kerkvoogdij-rekeningen Doniawerstal; bibliotheek *Friesch Genootschap*.

in dec. van dat jaar ontving hij nog ruim 8 c.g. In 1662 ontving Johannes Willems 14 c.g. traktement en 12 c.g. voor het onderhoud van het uurwerk; evenzo ontving hij 13 c.g. 10 st. op 5 feb. 1663 en 10 c.g. op 1 okt. van dat jaar.

Die Johannes Willems woonde hier reeds in jan. 1660, toen hij met andere dorpsgenoten-comparanten, de afrekening van de kerkvoogden ondertekende. Steeds werd het schoolmeestersland, "streckende van de veenscheiding tot in de Poel", door de kerkvoogden verhuurd; de opbrengst was meestal 25 à 30 c.g. In 1661 huurde Geert Jelis het schoolmeestersland voor 29 ggl.; in 1662 Hendrik Heeres voor 33 ggl.; in 1663 Hendrik Heeres voor 29 c.g. 14 st.; in 1664 en 1665 Geert Jelis voor 29 c.g. 14 st.; in 1666 dezelfde voor 28 c.g. 14 st.. In 1667 huurde Foppe Tijdes het land voor 27 c.g.; in 1671 Jolle Inties en in 1673 Sippe Jippes voor 8 ggl. 14 st. In 1691 werd het land verhuurd aan Hijlcke Solckes voor 14 c.g. 10 st.; in 1692 aan Tjepke Gerbens voor 16 c.g. 10 st.; in 1693 aan Hendrik Lubberts voor 15 c.g.; in 1694 aan Jacob Harmens voor 12 c.g. 10 st.; in 1695 aan Antie Tyerds voor 10 ggl.; in 1697 en 1698 aan Hendrik Lubberts voor 10 ggl. en 8 ggl.; in 1700 de ontvanger Jelle Haitzes voor 5 ggl. Het duurt echter jaren, eer weer een naam van een schoolmeester vermeld werd, al kan Geertien Jans, die in 1672 en 1673 resp. 28 en 14 c.g. ontving "van de klok te bedienen", ook heel goed schoolmeester geweest zijn, daar immers de bovengenoemde schoolmeester, Johs. Willems, ook het uurwerk bediende.

Het wordt 1690, voordat we in de rekeningen weer de naam van een schoolmeester aantreffen: toen werd aan Roel Cornelis schoolmeester 13 c.g. betaald voor schooldiensten; in 1691 weer 12 c.g. om dezelfde reden. In april 1692 kreeg mr. Calsbeek 11 c.g. voor deze diensten; over 1694 werd 13 c.g. betaald aan mr. Hoornstra voor schooldienst; in 1695 aan H. Hanses voor schooldienst 11 c.g. 6 st. en in 1696 eveneens. In 1697 werd aan Sijmen Broers voor schooldienst 9 c.g. 7 st. betaald; in 1698 aan Sijmen Broersma (dezelfde natuurlijk) hetzelfde bedrag wegens zijn schooldienst, mei 1698 verschenen; in mei 1699 aan Oene Harmens 11 c.g. Dit bleef dan de eerste jaren zo. In 1707 was mr. Oene Harmens hier ontvanger en dorprechter; waarschijnlijk was hij ook schoolmeester.^a In Nijega fungeerde hij tevens als floreenontvanger, bijv. in 1707, dec. 1714 en in 1720. In 1722 was de "bijsitter" Oene Harmens ook ontvanger van Nijega. Over 1699 en volgende jaren kreeg hij telkens 11 à 12 c.g. voor schooldienst en 3 c.g. voor het voorzingen. In 1705 en 1706 was hij tevens ontvanger van Haule en Nijega. Van 1708 tot 1711 was de bijzitter Hijlcke Wierda nog ontvanger van de Ouwer. De ingezetenen van Ouwer hoorden hun kerkvoogdij-rekeningen af in de kerk van Haule wegens hun kerkvoogdij.

Vergelijken we nu deze lijstjes van Nijega en Ouwsterhaule, dan valt het ons op, dat in beide dorpen in 1690 en volgende jaren meestal het traktement aan dezelfde meester werd betaald, in 1691 bijv. gaven beide dorpen de toelage aan Roel Cornelis, in 1692 aan mr. Calsbeek, in 1693 betaalde Nijega mr. Hoornstra, in 1694 deed Ouwsterhaule dat; in 1695 beide weer aan H. Hanses. In 1696 betaalden beide dorpen aan Oene Harmens, in 1697/98 beide aan Sijmen Broers, in 1699 e.v. aan Oene Harmens. Dit wijst er duidelijk op, dat deze beide dorpen toen hun school gecombineerd hadden.

Ook Oldeouwer behoorde toen reeds bij de combinatie zoals uit de kerkvoogdij-rekeningboeken blijkt, die hier sedert 1712 bewaard gebleven zijn. De schoolmeesters, die van dit dorp traktement ontvangen: van 1712 tot 1716 Jelle Idses, 1717/18 Barre Riemers, enz. (zie boven) blijken die van Ouwsterhaule en Nijega geweest te zijn. In elk geval blijkt Oene Harmens omstreeks deze tijd voor deze dorpen de vaste school- en kerkdienaar te zijn. Sedert 1693 reeds ontving hij van Nijega jaarlijks 3 c.g. voor het voorzingen; ook Ouwsterhaule keerde jaarlijks dit bedrag aan hem uit wegens voorzingen in de kerk sedert 1694, dus ook nog voordat hij er schoolmeester was. Was hij toen misschien schoolmeester te Nijega, en Sijmen Broers in "de Haule"? De posten van voorzangersgeld komen in de rekeningen niet eerder voor. Toen van Oldeouwer de rekeningen in 1712 begonnen, betaalde ook dat dorp jaarlijks 3 c.g. aan Oene Harmens als voorzanger. Hij was toen ook ontvanger van de floreen in deze drie dorpen. We constateren dus, dat Oene Harmens reeds in 1693 voorzanger was in Nijega en Ouwsterhaule, en sedert 1698 schoolmeester voor deze beide

a Wumkes, *Stads- en dorpskroniek*, I, p. 32.

dorpen. (Ook in 1696 had hij reeds een winter schoolgehouden). Hij was waarschijnlijk een gewone boer hier, die zo 's winters er zijn liefhebberij van maakte, school te houden. Dit ging zo door tot 1709: beide dorpen betaalden hem jaarlijks ieder 12 c.g. voor schooldienst en 3 c.g. voor het voorzingen; ook nog toen hij het ontvang van de florenen er bij kreeg. In juni 1709 evenwel kreeg Sijbren Folkerts 7 c.g. 10 st. van Ouwsterhaule wegens ½ jaar schooltraktament en van Nijega eveneens; in mei 1711 was dat weer zo. In mei 1712 kreeg mr. Koop Pijtters Lemstra van elk van de drie dorpen 8 c.g. 13 st. 4 penn. wegens ⅓ part schooldienaarstraktament. In de periode 1713-1715 was Jelle Idses schoolmeester van de drie dorpen; in 1716 was dat Hendrick Luytiens, in 1717/18 Barre Riemers, maar in 1719 e.v. was de functie van schoolmeester weer vervuld door Oene Harmens, die ook al die jaren door sedert 1693 voorzanger was gebleven.

De zo ontstane combinatie van scholen van de drie dorpen werd op 30 sept. 1734 in een akkoord, door de ingezetenen van de dorpen in een bijeenkomst in de kerk te Ouwsterhaule gesloten, vastgelegd. Daarbij besloten zij een nieuwe schoolmeester te stemmen op een traktament van 62 c.g., waarvan 12 c.g. te betalen bij de Haule, 12 c.g. bij Nijega en 19 c.g. bij de Ouw; en voorts uit een omslag te heffen van ieder (boeren)huis 11 st. en een "sestehalf" (5½ st.) van de kotershuisjes, die konden betalen, en "voorts genietend tot schoolpenningen van ijder kindt int varndeljaar 3 st., midts voor een jaar vaste dienst doende, beginnende van nu aan tot de 12 May 1724 en voorts soo't de Ingesetenen bij continuatie goedvinden van ijder 1° September tot 1° May".

Op deze voorwaarden werd Harmen Oenes gestemd, de zoon van de vorige schoolmeester-voorzanger-ontvanger: Oene Harmens, die kort te voren (1722) ook nog tot bijzitter in het Nedergerecht van Doniawerstal gekozen was. In 1728 is de oude bijzitter overleden; zijn weduwe heette Jicke Hendriks. Harmen Oenes was intussen al weer van het toneel verdwenen; in de rekeningen werd hij niet genoemd. Ook in de jaren 1724-1727 ontving de oude "master" Oene het traktament, dat in mei 1728 uitbetaald werd aan zijn erven. (Mattheus Harmens was aangewezen als curator over de wezen).

Nu is er eerst weer enige onzekerheid: in april 1729 werd te Oldeouwer aan Jan Pijters 12 c.g. betaald "1 jaar dorpsquote tractement toe de schoolmeester", terwijl Hendrik Oenes "1 jaar dorpsquote tractement tot het voorsingen of 5 c.g." ontving. In de jaren 1730-1734 werd geen naam van een schoolmeester genoemd. Wel werd telkens 5 c.g. betaald aan Hendrik Oenes voor het voorzingen. Te Nijega kreeg in mei 1731 Wouter Dirx 7 c.g. 6 st. 10 penn. voor ½ jaar schooldienst; in mei 1732 Hendrik Jans; in mei 1734 Cornelis Jeens 10 c.g., maar telkens kreeg ook hier Hendrik Oenes 5 c.g. voor het voorzingen. Van Ouwsterhaule is van deze jaren niets bekend.

In mei 1735 evenwel kreeg Wijtze Oenes te Oldeouwer 12 c.g. traktament voor schooldienst en te Nijega eveneens 12 c.g. Dit bleef zo vele jaren, maar Hendrik Oenes blijft voor 5 c.g. per jaar voorzanger tot en met 1737, wanneer Wijtze Oenes ook deze functie overneemt voor de drie dorpen. In 1739 was sprake van Hendrik Oenes erven. Wijtze ontving toen van elk van de drie dorpen 20 c.g. voor kerk- en schooldienst. In het *Quotisatiecohier* van 1749 werd hij als "kleijne boer en schoolmeester" omschreven. Hij was op 29 dec. 1712 te Ouwsterhaule geboren. Zijn vrouw heette Rinske Foppes. Hun zoon Oene Wijtzes werd hier op 15 jan. 1741 geboren en was later korte tijd schoolmeester te St. Johannesga.

De school stond te Ouwsterhaule òf te Nijega. We zeiden reeds, dat de school in 1712 vernieuwd was. In okt. 1728 gaven de kerkvoogden 5 c.g. 17 st. voor "glasen aan Nijegaaster schoole". Telkens komen in de rekeningen onderhoudskosten voor de school voor, vaak "reid tot de schole"; in 1765 werd "de schoollandscamp geslat".

Waarschijnlijk is die school van 1712 te Nijega de eerste bepaalde school geweest en dat tot die tijd een kamer gehuurd werd om er in school te houden. Immers we zagen reeds, dat in 1704 te Nijega aan Tiebbe Andrijs 2 c.g. betaald werd als huur van de school; welnu, te Ouwsterhaule gebeurde hetzelfde: op 20 dec. 1711 betaald aan Jan Pijtters 1 c.g. 4 st. wegens ½ jaar huur van een huis "tot de schole, Mey 1711 verschenen".

De school in 1712 gebouwd, stond dus waarschijnlijk onder Nijega, maar was voor alle drie dorpen, en de schoolmeester Oene Harmens woonde te Ouwsterhaule. Zijn zoon Wijtze Oenes was er eveneens klein boer. In 1742 werd Wijtze Oenes gestemd tot kerkvoogd van Nijega. Hij hield deze functie tot 1765; toen werd hem ook nog steeds zijn 20 c.g. van elk van

de drie dorpen uitbetaald voor zijn school- en kerkdienst. Behalve de school, hadden de drie dorpen ook het onderhoud van de pastorie te Ouwsterhaule gemeen, evenals het onderhoud van de Scharsterbrug. In 1729 werd de pastorie te Ouwsterhaule op kosten van de dorpen vernieuwd. Ook werd door de dorpen de Trijegaasterpolder aangelegd in 1742, waartoe ze moesten bijdragen naar de mate van hun landerijen in die polder; dat was voor Nijega 441 c.g. 11 st. 10 penn., voor Oldeouwer 324-16-12 en voor Ouwsterhaule is het bedrag niet bekend. Wijtze Oenes, die ook weer ontvanger van de florenen was (bijv. in 1753 en in 1769 nog) en in de periode 1760-1763 ook administrerend kerkvoogd van Oldeouwer, heeft zijn verschillende functies hier waargenomen tot zijn overlijden in het voorjaar van 1770. Op 19 juni 1770 deed Oene Wijtzes rekening en verantwoording wegens wijlen zijn vader als kerkvoogd van Oldeouwer en van Nijega en van Ouwsterhaule. Zijn weduwe ontving in juni 1770 nog het schooltraktament. Meyne Botes, een ingezetene die tevens administrerend kerkvoogd was, nam de school waar, waarvoor hem in mei 1771 schooltraktament werd uitbetaald (Ouwsterhaule).

In 1770 werd zijn zoon Rinke Wijtzes tot school- en kerkdienaar gekozen. Hij ontving in mei 1771 zijn 20 c.g. traktement van elk van de drie dorpen. Hij was toen reeds substituut-kerkvoogd van Nijega, Oldeouwer en Ouwsterhaule. Kort daarna werd hij administrerend kerkvoogd (tot 1795). Ook was hij weer ontvanger van de florenen en dorprechter, evenals zijn vader. In 1776 trouwde hij in de kerk te Ouwsterhaule met Akke Tjeerds van Nijega. In 1790 was Aafjen Kleises de (tweede) vrouw van mr. Rinke Wijtzes. De meester was geen klokluider; een zekere Jan Gerrits nam sedert 1775 die functie waar te Oldeouwer voor 15 c.g. per jaar, en na diens dood, van 1777 tot 1795 diens weduwe. Van 1796 tot 1799 was Pijtter Jans klokluider te Oldeouwer. Jolt Broers was klokluider te Ouwsterhaule; van 1753 tot 1788 ontving hij *f* 10 per jaar voor het klokluiden en voor het schoonmaken van het pad om het kerkhof. In 1790 was Douwe Jans klokluider te Ouwsterhaule.

In mei 1777 werd de school vernieuwd: Dirk Egberts ontving aan arbeidsloon 14 c.g. 17 st. 12 penn.; Andries Klazes aan opperen en mennen 1-17-6; Rijk Ram voor ijzerwerk 5-8-4; Melle Wijbrens aan bouwmaterialen 33-15-4; Willem Roels aan verven en glazen 2-7-8; Oene Wijtzes voor 900 bos reijd en mennen 6-6-0. (Deze Oene Wijtzes was op 15 jan. 1741 geboren te Oldeouwer als zoon van mr. Wijtze Oenes. Hij was florenen-ontvanger tussen 1786 en 1795 en lid van het gemeentebestuur van 1802 tot 1810. In 1810 was hij weduwnaar met drie kinderen. Omstreeks 1812 is hij overleden.)

De totale kosten bedroegen samen 64 c.g. 12 st. 2 penn. Dit was het bedrag dat elk van de drie dorpen moest betalen; alle posten waren dus driemaal zo hoog, zodat kosten van de school op zo'n 200 c.g. kwamen! Durk Egberts verdiende nog 14 st. met het maken van een "sekreet" bij de school. Ook werd in 1778 baggelaar voor de school gekocht en "wel ½ vuur" voor 1 c.g. 11 st. 10 penn.

In mei 1796 ontving Rinke Wijtzes zijn laatste schooltraktament; het florenen-ontvang was in 1786 reeds overgegaan op Oene Wijtzes (tot 1795), die hier in 1774 reeds diaken, doch geen schoolmeester was. (Dat was hij in 1768 een blauwe maandag te St. Johannesga geweest). Meer dan een eeuw zijn hier dus leden van één familie (die zich later Oenema noemde) schoolmeester geweest: Oene Harmens 1693-1729, zijn zoon Wijtze Oenes 1735-1770 en diens zoon Rinke Wijtzes van 1770-1796. Hun nazaten woonden hier ook later nog.

In 1796 werd evenwel Broer Hendriks tot schoolmeester en dorprechter gekozen, die echter zijn traktement moest delen met Harmen Oenes, die voorzanger was (blijkbaar een zoon van Oene Wijtzes). Broer Hendriks kreeg van elk van de drie dorpen 13 c.g. 6 st. 10 penn. en Harmen Oenes ontving 6 c.g. 13 st. 6 penn. Dat was samen juist 20 c.g. of in totaal 60 c.g. Pijtter Jans was klokluider te Oldeouwer voor 15 c.g. per jaar. Harmen Oenes was tevens ontvanger van het florenen en het reël; in 1805 en 1808 bijv. In 1802 heeft "master" Broer Hendriks afstand van de schooldienst gedaan. Zijn nakomelingen noemden zich sedert 1812 "Bouwma".

Zijn opvolger werd in 1802 Folkert Johannes, die zich later Schootstra noemde, maar Harmen Oenes bleef voorzanger tot 1810. De 20 c.g. per jaar van ieder dorp of 60 c.g. in totaal moesten ze weer samen delen: de meester kreeg er 40 c.g. van en de voorzanger 20 c.g. In 1808 werd onder Nijega een nieuwe school gebouwd, waartoe ieder van de drie dorpen 234 c.g. 17 st. 8 penn. moest bijdragen. R. van der Moolen had de bouw voor 624 c.g.

aangenomen. Er kwamen nog enige kosten bij, o.a. 13 c.g. voor een kachel en 3 c.g. 16 st. voor kachelpijpen, en 1 c.g. 8 st. voor het maken van twee borden in de school, zodat de totale kosten voor de school op ruim 700 c.g. kwamen. Het traktement werd toen ook verhoogd tot 100 c.g., waartoe elk van de drie dorpen zijn aandeel bijdroeg. Sedert 1808 betaalde Oldeouwer *f* 50 per jaar aan schoolmeestertraktement en in 1816 nog. Na 1808 gaf ook Nijega *f* 50 per jaar. Het traktement voor de voorzanger Harmen Oenes bleef *f* 20 per jaar.

Meester Folkert Johs. Schootstra was kerk- en armenvoogd van Ouwsterhaule (in 1809 bijv.) en van 1817 tot 1824 was hij administrerend kerkvoogd. Sedert 1808 was hij ook ontvanger. (In nov. 1805 was Wijtze Oenes administrerend kerk- en armenvoogd van Ouwsterhaule.) In 1806 huurde mr. Folkert het kerkhof (om het grasgewas) voor een daalder per jaar. Schootstra kreeg op 10 juni 1811 *f* 2 voor het klokluiden ter ere van de jonge koning van Rome. Het schoolmeesterstraktement verdween omstreeks 1812 uit de rekeningen; het kwam toen blijkbaar ten laste van de dorpsadministratiën.

Harmen Oenes Oenema bleef voorzanger in de jaren na 1812; in 1818 werd hem nog steeds *f* 20 per jaar betaald door Ouwsterhaule. Daarna kreeg de schoolonderwijzer het voorzangersgeld. In 1815 werd het uurwerk in de toren vernieuwd door K. Andriesse, meester uurwerkmaker in Grouw. In 1816 werd 3 c.g. 4 st. betaald aan Smallenburg, boekverkoper te Sneek, voor 8 stel letterhoutjes en 14 st. voor het letteren van het draaibord.^a (In 1817 was Wietze Rinkes Oenema, huisman te Ouwsterhaule, kerk- en armenvoogd.)

Waar de school precies gestaan heeft, is niet bekend. In de rekeningen was steeds sprake van de school te Nijega, doch in de lijst van scholen^b van het jaar 1817, was sprake van de school te Ouwsterhaule; in beide gevallen werd de school van meester Folkert Johs. Schootstra bedoeld. De schooltoestand voor deze drie dorpen was wel wat verward; waarschijnlijk stond ze tussen de beide dorpen in, later met zekerheid in Ouwsterhaule.

In 1817 gingen er 24 kinderen naar school, waarvan de meester ca. *f* 48 aan schoolgeld beurde. Mr. Folkert Schootstra was ook ontvanger van de dijksflorenen, wat ca. *f* 50 opbracht. Zijn vrouw was Akke Fetzes. Hun zoon Johannes F. Schootstra, werd hier geboren en was hier in 1819 ook ondermeester. Hij werd later schoolmeester te Harich. In 1835 werd de school vernieuwd; in 1845 waren er gemiddeld 30 leerlingen. Vergrijsd in het vak, is "master" Folkert hier op 28 jan. 1854, oud 89 jaar en 4 maanden, overleden. In 1846 e.v. had hij een ondermeester, die de school voor hem waarnam. In 1846 was dat Tjeerd Heidstra die in 1848 hoofd te Hardegarijp werd en daarna Rinnert H. de Jong, die in 1854 tot zijn opvolger benoemd werd en in mei van dat jaar in functie trad. Ook hier behoorde de school aan de dorpsadministratie, en ging omstreeks 1875 over aan de gemeente, toen de afzonderlijke dorpsadministratiën werden opgeheven. Het traktement werd na de wet van 1857 per 1 jan. 1861 op *f* 400 bepaald, met vrije woning. Nijega, dat zelf geen school had, droeg 3/10 part in de kosten van het onderwijs te Ouwsterhaule bij. In 1862 waren er maar 23 leerlingen.

Meester Rinnert de Jong was omstreeks 1829 geboren en verkreeg op 16-jarige leeftijd als kwekeling te Sneek de 4e en in april 1847 de 3e rang. Toen hij in okt. 1850 de 2e rang verwierf, was hij reeds adjunct te Ouwsterhaule. In 1873 werd het traktement op *f* 475 gebracht. Tot 1875 heeft R. de Jong aan het hoofd van deze school gestaan. In dat jaar kwam zijn opvolger Joh. Wijma, die reeds in 1882 naar Deinum vertrok. Het traktement bedroeg toen *f* 700. Op 23 aug. van dat jaar werd Oene Aninga van Rotstergaast tot hoofd benoemd. In 1885 werd te Ouwsterhaule een nieuwe school gebouwd met twee lokalen, nodig tengevolge van de vermeerdering van de bevolking in de Trijegaasterpolder; ook de woning van de onderwijzer werd vernieuwd; de vorige was van 1855. De kosten bedroegen ruim *f* 5.000.

Er kwam nu ook een hulponderwijzer bij, nl. Aldert Lootsma, die op een traktement van *f* 500, per mei 1886 zijn vaste aanstelling ontving. In 1890 kwam aan deze school de eerste onderwijzeres in de gemeente: mej. B. Sijperda. In 1891 werd de school wederom met een (3e) lokaal vergroot. In 1892 werd de ondermeester Lootsma vervangen door K. Uilkema van

a Kerkvoogdij-rekeningen Ouwsterhaule.
b Ryksargyf Leeuwarden.

Grouw. Deze werd later de schrijver van *Het Friesche Boerenhuis*. In 1894 werd hij als ondermeester opgevolgd door A. Swart, die in 1896 onderwijzer werd in Den Helder. In 1894 werd J.S. Wesselink, onderwijzer te Joure, benoemd als ondermeester in Ouwsterhaule. In 1896 vertrok hij naar Leeuwarden. In 1896 werd H. Bilijam, onderwijzer te Bovenknijpe, aangesteld. In 1898 vertrok hij naar Mildam. In 1896 werd mej. E. van Houten aangesteld in Ouwsterhaule. In 1898 werd Th.J. Metzlar, onderwijzer te Leeuwarden, ondermeester in Ouwsterhaule. In 1900 vertrok hij naar Hengelo. Van 1900 tot 1902 was R. Bakker hier als ondermeester en van 1902 tot 1903 was dat M.H. van der Werf, eerder onderwijzer te Leeuwarden. Van 1903 tot 1905 was M.H. Visser, eerder onderwijzer te Stroobos, hier als ondermeester. Van 1905 tot 1907 was J. Rijkema, eerder onderwijzer te Terhorne, als zodanig werkzaam. In 1907 vertrok hij naar Leeuwarden. In 1907 werd Y. de Bruin hier benoemd als ondermeester. In 1908 vertrok hij naar Oldeboorn en werd toen opgevolgd door G. Broekens van St. Jacobiparochie. In 1909 vertrok hij naar Sneek. Van 1909 tot 1911 was C.G. Gelderblom uit Lekkerkerk hier als ondermeester. In 1912 werd J. Jensma uit Franeker benoemd. In 1914 vertrok hij naar Marssum. Hij werd toen opgevolgd door H. Lolkema van Paesens.

In 1920 waren in Doniawerstal negen openbare scholen met 9 hoofden, 4 onderwijzers (twee te Langweer, één te Nijega en één te Ouwsterhaule) en 7 onderwijzeressen (te Broek, Idskenhuisen, Langweer, Nijega, Ouwsterhaule, St. Nicolaasga en Tjerkgaast). Er waren toen twee bijzondere scholen met evenzoveel hoofden, drie onderwijzers en drie onderwijzeressen.

De school in Ouwsterhaule, die voorlopig een driemansschool bleef, werd in 1914 nog verbouwd. In 1921 ging meester Aninga met pensioen. (Hij ging te Heerenveen wonen en is op 24 nov. 1935 overleden op de leeftijd van 79 jaar.) Hij werd in 1921 opgevolgd door J. Braunius, die was overgeplaatst van Goingarip. In 1926 werd de school een tweemansschool. In de herfst van 1931 vertrok Braunius naar Ruinen. Hij werd toen opgevolgd door J. Zijl, onderwijzer te Borgweg (gem. Slochteren). In 1933 vertrok hij naar Tenpost.

Op 15 jan. 1934 werd S. Mook, van Kornwerderzand, benoemd als hoofd te Ouwsterhaule. Op 1 jan. 1938 vertrok hij naar Tijnje. In juli 1938 trad Jelle Brouwers, die hier al tijdelijk was, aan als zijn opvolger. In 1945 werd hij om politieke redenen ontslagen. Hij werd toen opgevolgd door H.R. Gorter, die op 1 sept. 1948 ULO-onderwijzer werd te Appingedam. Sedert 1 okt. 1948 was H. Harmsma, eerder onderwijzer te Leeuwarden, hoofd van deze school. Omstreeks 1 okt. 1951 vertrok hij naar Huisterheide (gem. Zeist). Hij werd toen opgevolgd door H. van Zwol uit Nieuwleuzen (Ov.). In 1953 werd de school vernieuwd.

7d. de Scharren

Behalve de school te Ouwsterhaule, hierboven behandeld, was er sedert 1842 onder het gebied van de drie dorpen ook nog een school "in de Scharren onder Oldeouwer" gesticht, niet ver van Huisterheide. Als eerste hoofd van deze school trad op 25 jan. 1843 Evert Gerrits Schaapman in functie. Het traktement was bepaald op *f* 150 plus de schoolpenningen van de leerlingen en een vrije woning. Door deze stichting kwam het aantal scholen in de gemeente Doniawerstal van acht op negen.

Evert G. Schaapman, geboren omstreeks 1814, kwam laat aan de studie, verkreeg op 24-jarige leeftijd in juli 1838 de 4e rang. In april 1841 behaalde hij als ondermeester te Koudum de 3e rang en in okt. 1842, toen hij als hulp van de oude meester Schootstra te Ouwsterhaule fungeerde, de 2e rang.

Ook deze school en woning behoorde aan de dorpsadministratie en bij de opheffing daarvan, aan de gemeente. Ingevolge de *Wet op het Lager Onderwijs* van 1857, werd het traktement met ingang van 1 jan. 1861 op *f* 400 bepaald, met vrije woning, terwijl toen de schoolpenningen kwamen te vervallen. Het dorp Nijega droeg 4/13 bij in de kosten van deze school. In 1846 waren er 48 leerlingen, in 1862 57 leerlingen. In 1863 werd aan meester E. Schaapman te Oldeouwer door Gedeputeerde Staten vergunning verleend om tevens de betrekking van "Rijksbestelhuishouder der brieven" aldaar te mogen waarnemen. Per 1 jan. 1873 werd het traktement hier gebracht op *f* 475, en kort daarna op *f* 500. Meester Schaapman ging op 1 juli 1881 met pensioen. Hij was al een poos ziek geweest, zonder dat een tijdelijke leerkracht werd aangesteld, wat toen tot vele klachten aanleiding gegeven heeft.

Tot zijn opvolger werd op 24 juli 1881 benoemd: Rommert Eliza Rommerts, onderwijzer te Tjerkwerd, op een traktement van *f* 680 en vrije woning. Hij stond hier maar ruim een jaar, want in 1882 vertrok hij naar Birdaard. Reeds op 23 aug. 1882 werd tot hoofd van de school te Oldeouwer benoemd: Jan Stap, onderwijzer te Joure. Reeds op 1 jan. 1884 vertrok hij naar Nijemirdum. Het traktement was toen *f* 700 en vrije woning.

Tot zijn opvolger benoemde de gemeenteraad in 1884 Bote de Jong, onderwijzer te Grouw, die in maart in functie trad. In dec. 1884 verzochten de ingezetenen van de Scharren, om de nieuwe school, waarvan sprake was, meer naar Scharsterbrug te verplaatsen. Dit verzoek werd voorlopig aangehouden om nader onderzocht te worden. Doch reeds in febr. 1885 besloot de raad een nieuwe school met onderwijzerswoning te stichten bij Scharsterbrug onder Nijega, in plaats van de oude school en woning in de Scharren. Hiervoor werd een perceel land aangekocht tegen 25 ct. per m² en op 27 juli 1885 werd de bouw aanbesteed en gegund aan de laagste inschrijver: J. Eisinga te Kortezwaag voor *f* 4.678. De oude school en woning werden in 1886 openbaar verkocht. De nieuwe school werd vermoedelijk eind 1885 betrokken. In 1901 werd het traktement van alle hoofden in de gemeente op *f* 750 gebracht, voor Langweer op *f* 800. In 1903 eerst werd aan deze school een onderwijzer aangesteld, nl. W. Boschma van Exmorra. In 1908 werd hij hoofd te Exmorra. Zijn opvolger M. Wieggersma, van Bovenknijpe, was van 1908 tot 1911 onderwijzer. In 1911 werd deze weer opgevolgd door H. Weijer van Blessum. In 1911 kwam er een onderwijzeres bij: Mej. Regenbogen. In 1907 werd de school met een lokaal vergroot. In 1913 werd aan meester De Jong om gezondheidsredenen eervol ontslag verleend. Hij overleed reeds op 2 juni van dat jaar, oud 54 jaar.

In de herfst van 1913 werd hij opgevolgd door Cornelis Faas, eerder hoofd te Goënga. Op 15 sept. 1933 ging hij met pensioen en op 4 maart 1940 is hij te Huizum overleden, oud 69 jaar. Sinds 1 okt. 1933 was W. de Vries hoofd van deze school; hij was overgeplaatst van de opgeheven school te Idskenuizen. Sedertdien was de school weer een tweemansschool. In 1952 was hij nog aan deze school verbonden.

8. St. Nicolaasga

Of Romcke Jelles, die in okt. 1581 dorprechter van St. Nicolaasga was,^a ook schoolmeester geweest is, valt niet met zekerheid te zeggen, ofschoon die functies dikwijls door een en dezelfde persoon verricht werden.

In 1616 kwam hier evenwel voor mejster Otto, die met zijn huisvrouw Barber Sijtses in 1619 naar Hommerts vertrok. Hij zal hier wel schoolmeester geweest zijn. In 1623 was mr. Willem Joestens hier als schooldienaar. Op 4 april 1631 was hij als getuige bij een testament.^b Hij leefde hier in 1645 nog als "gewesene schoolmeester" en is op 7 mei 1647 overleden. In maart 1647 was Gosse Douwes schoolmeester in St. Nicolaasga; zijn vrouw heette Trijn Gosses. Hij kwam hier in 1654 nog voor.

Nu is er een hiaat. Ofschoon de kerkvoogdij-rekeningboeken hier reeds van 1664 af bewaard gebleven zijn, stellen die zeer teleur, daar ze over de eerste 20 jaren slechts de afrekeningen bevatten en geen gespecificeerde inkomsten en uitgaven. Wel kennen we uit andere bron enige dorprechters uit die periode, bijv. Meine Piersz (1657). Van 1660 tot 1663 was Geert Goythiens dorprechter en ontvanger van St. Nicolaasga. Van mei 1666 tot 1668 was Anske Hessels dorprechter en ontvanger en van 1683 tot 1694 was Sjoerd Gosses ontvanger. In 1699 was Hessel Anskes dorpsontvanger van de florenen en in 1702 was hij tevens dorprechter. Of deze dorprechters ook schoolmeester geweest zijn, is zeer twijfelachtig.

In 1675 evenwel was mr. Harmen Jansz, schoolmeester, met zijn huisvrouw Wijts Johannesdr hier ingekomen, met attestatie van Follega.^c Hij wordt ook in de rekening van

a Quaclap 13.

b Archief Hof EEE 1, RAF Leeuwarden.

c Uit het lidmatenboek van Follega, kan men opmaken, dat Harmen Jans reeds eerder te St. Nicolaasga was geweest en in 1672 naar Follega was vertrokken.

1683 (de eerste gespecificeerde uitgaven) genoemd: "betaald aan mr. Harmen van een winter schooldienst, mei 1683 verschenen, 24 c.g." Hendrick Alberts was in de jaren 1683 en 1684 voorzanger voor 2 c.g. 10 st. per jaar.

Of de mr. Colhamer, die over 1684 de 24 c.g. schooltraktament ontvangt, nog dezelfde is of een andere, is niet uit te maken. Dan laten de rekeningboeken ons weer in de steek, daar ze tot 1696 weer alleen maar afrekeningen bevatten. Dan worden weer afzonderlijke uitgaveposten genoemd en vinden we hier mr. Jan Wijbes als schooldienaar, die op 26 april 1697 45 c.g. ontvangt "ter sake een winter schooldienst". Op 24 mei 1698 weer 45 c.g. wegens een winter schooldienst, ingegaan op 24 sept. 1697 en verschenen 25 april 1698. De school hier was dus een winterschool, waar slechts van ca. 20 sept. tot 20 april schoolgehouden werd. "Master" Jan Wijbes verdiende er dus op andere wijze nog wel iets bij, waarschijnlijk 's zomers door de boeren te helpen en 's winters breide hij voor anderen. In de rekening van 1699 vinden we nl. dat hem 7 st. 8 penn. betaald werd voor "breidloon van kousen en andersins" ten dienste van een door de kerk bedeelde wees. Tot april 1699 hield hij hier school. In de herfst van dat jaar kwam mr. Age Harmens, die van sept. 1699 tot april 1714 telkens 40 c.g. per winter ontving voor schoolhouden. In 1702 werd aan Tiepke Gerbens 2 c.g. 6 st. betaald voor arbeidsloon en geleverd riet ter reparatie van de dorpschool. Ook hier werd alle jaren een omslag over de huizen geheven; de armenvoogd ontving die omslag (opbrengst 80 à 94 c.g., later meer) en betaalde er o.a. ook de schoolmeester van. In 1705 ontving Jacob Willems, smid te Idskenuizen, 14 st. wegens repareren en schoonmaken van het uurwerk in de school. In 1714 de school opgeknapt en opnieuw gedekt. In de herfst van 1714 werd Koop Pijters, ook Koop Lemstra genoemd, hier winterschoolhouder. Hij ontving er in mei 1715 slechts 24 c.g. voor en in mei 1716 27 c.g.

In mei 1717 ontving de schooldienaar Johannes Heronimus 21 c.g. voor een half jaar kosters- en schoolmeesterstraktament. In mei 1718 ontving mr. Cornelis Roelofs hiervoor 27 c.g. en in mei 1719 kreeg hij 36 c.g. Koop Pijters leverde toen brood aan de armen; hij was dus bakker geworden. Hiermee eindigt het oudste kerk- en armvoogdenboek (1664-1720).

In een tweede deel (1721-1827) komen wel kerkvoogdij-rekeningen voor. Daarin wordt uitvoerig de bouw van een nieuwe kerk in 1721 beschreven. De nieuwe kerk van 1721 had een torentje op de westgevel; de oude kerk en toren waren in 1720 bij afbraak verkocht. De aanbestedingsbiljetten werden geschreven door mr. Minse Willems uit Langweer. Ds. Rombertus Broersma te Lekkum heeft volgens testament van 21 okt. 1726 aan de kerk van St. Nicolaasga gelegateerd: $\frac{3}{4}$ van een zathe en landen gelegen in het klooster Bartlehiem onder Oudkerk, waarvan de resterende $\frac{1}{4}$ part aan de moeder van de testateur toebehoorde. Die moeder heette Sijtske Sixti, weduwe van wijlen ds. Aegidius Broersma. Zij overleed op 24 mei 1731, waarna het legaat te aanvaarden was. Andrijs Fransen *cum uxore* waren "bruickers" van deze plaats, groot 11 bunders 40 roeden. In 1821 was de plaats nog in bezit van de kerk van St. Nicolaasga. Omstreeks 1731 werd de oude klok van St. Nicolaasga aan Eernewoude verkocht. Latere gebruikers van de plaats te Oudkerk waren: ca. 1742 Douwe Hendriks; in 1752 Oege Cornelis; en van 1757 tot 1772 Sijbe Cornelis.

Het tweede deel (1721-1827) bevat evenwel geen armvoogdij-rekeningen. Nu zitten we weer verlegen, daar - we zeiden het hierboven reeds - de armenvoogd de schoolmeester betaalde. Wel kwamen af en toe reparatiekosten aan de school voor (om de zoveel jaar weer met nieuw riet gedekt; ook waren er af en toe glazen stuk) die door de kerkvoogd werden betaald, maar een schoolmeester werd in deze rekeningen niet vermeld.

Uit andere bron weten we evenwel, dat in 1730 hier een mr. Feye Meines was, wiens vrouw IJbeltje Clases heette. Hij kwam hier in 1749 nog voor in het *Quotisatiecohier*, onder degenen, die onderstand van de kerk genieten. In maart 1761 kwam te Oppenhuizen: mr. Meindert Willems, schooldienaar met attestatie van St. Nicolaasga. Hij zal hier dus allicht ook enige winters de school bediend hebben. In jan. 1764 was Hendrik Roelofs hier schoolmeester; zijn vrouw heette Froukjen Durks. Ook in de winters van 1764/65 en 1765/66 nam hij de school waar.

In de kerkvoogdij-rekening van 1767 staat: "in den jare 1767 is bij de afrekening vastgesteld, dat het niet redelijk was, dat de betaling van den Schoolmeester quam tot laste van de Armvoogdij, terwijl de Kerkegoederen daartoe sufficient waren". Daarom zou de kerkvoogdij voortaan het schooltraktament uitkeren. Dit traktament bedroeg 70 c.g. per jaar

en in 1768 was het mr. Franke Clases, die de toelage ontving, die sedert mei 1770 90 c.g. per jaar bedroeg. De school had nl. in de loop der jaren een meer vast karakter gekregen; er werd niet meer alleen 's winters, maar gedurende langere tijd schoolgehouden. In plaats van winterschoolhouders (meestal ingezetenen, die er 's winters de tijd en de ambitie voor hadden, om voor een geringe toelage van de kerk in de ledige wintertijd school te houden) kwamen toen ook de vaste schoolmeesters met een hoger traktement, die soms jaren aaneen hun post vervulden. Zo ging het met "master" Franke ook; hij bediende de school tot 1796. Hij ontving in mei van dat jaar 45 c.g. voor een half jaar schooltraktement en op 24 juni nog 11 c.g. 5 st. "tot desselfs afgaan". In 1784 was hij ook ontvanger van het reëel. Ook zorgde hij voor het schoonmaken van de kerk; voor de jaarlijkse grote schoonmaak kreeg hij ruim 5 c.g. Enige tijd later vertrok hij naar Broek. (Zie eerder.) Zijn vrouw Joukjen Joukes Posthuma had hij nog te St. Nicolaasga verloren, in 1769 reeds. Te Broek is hij kort daarna hertrouwd. Hij noemde zich later mr. F.K. Remeri.

In juli 1796 kwam zijn opvolger mr. Pieter Roelofs. Het traktement was nog 90 c.g. per jaar, plus natuurlijk de schoolpenningen van de leerlingen en vrije woning. In 1797 werd te St. Nicolaasga een nieuwe school gebouwd; de aannemer was Melle Wyberens. "Master" Pieter verschafte de timmerlieden "coffij en thee" en kreeg daarvoor later 19 c.g. 10 st. 8 penn. Jan Hendrik Os kreeg voor "verven en glaasmaken" 51 c.g. 3 st. De totale kosten bedroegen ruim f 900. Mr. Pieter Roelofs heeft in de zomer van 1809 afstand van zijn dienst gedaan. Hij bleef hier wonen. In okt. 1813, toen hij tot kerkvoogd werd gestemd, ondertekende hij nog de kerkvoogdij-rekening als P. Roelofs de Ree.

In de herfst van 1809 werd Hijlke Jeens Hijlkema hier schoolmeester. Hij verstond de tekenen des tijds, legde zich toe op het vernieuwde onderwijs en de nieuwe leerwijze en behaalde op 20 aug. 1806 de 4e rang, toen hij nog schoolhouder te Rottum was. In april 1809 voegde hij hieraan de 3e rang toe; hij woonde toen nog te Rotstergaast. Zo kwam hij in St. Nicolaasga als schoolmeester, klokluider, etc. Het traktement werd gebracht op 130 c.g. In 1814 verdiende hij aan klokkluiden een paar maal 15 st. extra, wegens het luiden op "vreugdédagen". Hij ging met zijn tijd mee: het aanschaffen van 6 stel letterhoutjes voor de school, kostte de kerkvoogden in 1816 3 c.g. 10 st. Het aantal leerlingen bedroeg in 1817 gemiddeld 26. Hij gaf er in 1818 de brui aan en deed afstand van zijn schooldienst.

De vervulling van de vacature had nogal wat voeten in de aarde. Op 26 sept. 1818 werd aan de herbergier Rudolfes de Jong te Langweer 12 c.g. 3 st. betaald voor vertering wegens "een comperiesje om een schoolmeester"; P. Koumans Smeding ontving geld wegens een "advertissement" in de *Leeuwarder Courant* om sollicitanten naar de vacante school.

Intussen was de tijdelijke waarneming van de school opgedragen aan A.C. Sjollema. Dit zal wel Andries Clazes Sjollema geweest zijn, die een kleine-kinderschool te Grouw hield, welke omstreeks 1818 te niet ging. Hij vertrok op 5 okt. 1819 weer naar Grouw; hij ontving toen een verering van f 25 voor het provisioneel waarnemen van de school.

Vervolgens heeft Tjebbe A. Kuiper de school waargenomen tot 22 mei 1820 en Sijtze Scharstra tot 24 nov. 1820; ze werden beloond met een rijksdaalder per week. Intussen was men het eens geworden omtrent een verhoogd traktement (dit zou voortaan f 150 bedragen) en was na vergelijkend examen in nov. 1820 tot vaste schoolmeester benoemd: Bauke Meijes van Slageren, ondermeester in Lemmer. Kastelein Rudolfus de Jong kon weer 22 c.g. 9 st. 8 penn. beuren voor vertering bij het verkiezen van de schoolmeester. (De stemgerechtigden trakteerden zichzelf bij dergelijke gelegenheden op kosten van "Pake pong", de kerk!) Op 8 aug. 1820 kreeg Klaas Bouma 2 c.g. voor het halen van de schoolmeester en zijn huismeubelen van Idskenhuisen. Er werden weer nieuwe letterhoutjes aangeschaft, de school werd wat opgeknapt en op 22 jan. 1821 trad de nieuwe meester in functie; hij was 20 jaar oud en bezat de 3e rang.

In 1830 werd de school vernieuwd. In 1845 gingen er gemiddeld 40 leerlingen naar school. Het traktement bleef f 150 met enige emolumenten (f 12) de schoolgelden à f 1,50 per jaar en vrije woning. In de zomer van 1852 werd meester Van Slageren benoemd tot gemeente-ontvanger van Doniawerstal en zei hij de school vaarwel. Deze functie heeft hij nog 28 à 29 jaar bekleed.

De school is in 1852 provisioneel waargenomen door Jan de Vries, totdat in het laatst van dat jaar de nieuwbenoemde meester Jurjen Rienks Zwaagstra, overgeplaatst van Doniaga

zijn dienst aanvaardde. Deze, geboren in 1829, was kwekeling te Sneek, toen hij in juni 1844 de 4e rang behaalde en ondermeester aldaar, toen hij in juli 1846 de 3e rang behaalde. Reeds te Doniaga, voegde hij hieraan in okt. 1850 nog de 2e rang toe. Dit was het summum van schoolmeesterlijke geleerdheid in die dagen; slechts een twaalfstal schoolmeesters in Friesland hebben ooit de 1e rang bezeten, die overigens ook geen bijzondere voordelen opleverde. In 1861, bij het vervallen van de schoolgelden, werd het traktement op *f* 500 gebracht. School en woning behoorden ook hier aan de dorpsadministratie en na ca. 1875 aan de gemeente. 's Winters werd hier nog avondschool gehouden. In 1862 is de school vergroot met een lokaal. Op 6 maart had de aanbesteding plaats en werd Klaas Joukes Wielinga, timmerman te Idskenuizen, aannemer; de kosten bedroegen *f* 639. Het aantal leerlingen was nu meer dan 100; doch was er nog nooit een ondermeester aangesteld en moest "master" Jurjen zich met één of twee kwekelingen behelpen: de ene was zijn zoon Rienk J. Zwaagstra en de andere Douwe Andries Platje (1863); ze verdienden *f* 25 per jaar. Eerst op 1 juli 1864 werd hier een ondermeester aangesteld: Pier Martens de Groot van Bozum, op *f* 300 traktement. In 1867 werd de school weer vergroot en een nieuwe onderwijzerswoning gebouwd; aangenomen door K.H. Pen en L.G. Visser, timmerlieden te Joure en Oldelamer, voor *f* 3.272.

Op 10 juli 1869 ontsloeg de gemeenteraad meester Zwaagstra op grond van fraude gepleegd als boekhouder van de armvoogdij. (Na rechterlijk vonnis van 31 mei 1869 kreeg hij 1 jaar gevang; hij heeft later gedeeltelijk gratie gekregen). Op 30 dec. 1869 benoemde de raad tot zijn opvolger: Fedde Tjerks Hernamt, van Doniaga, die op 15 febr. 1870 in functie trad. In dat jaar werd hier een rooms-katholieke school geopend (zie verder), waardoor het aantal leerlingen zozeer verminderde, dat de betrekking van hulponderwijzer werd opgeheven. In 1881 werd het traktement op *f* 700 gebracht. Na de nieuwe *Wet op het Lager Onderwijs* van 1887 kon hier weer een onderwijzer aangesteld worden: Willem J. Kelderhuis, van Nijehaske, die hier tot 1893 bleef. Van 1893 tot 1894 was M. Veen, onderwijzer te Lemmer, hier als ondermeester. In 1894 kwam K. Hoogland, onderwijzer te Dijken. Hij werd toen opgevolgd door K. Veldstra, onderwijzer te Haskerdijken. Daarna kwam J. Jager, die in 1899 naar Erica vertrok. Omstreeks 1895 kwam hier de eerste onderwijzeres: mej. T. Schaafsma. Zij vertrok in 1897 naar Giekerk. In 1899 kwam mej. A.C. Bakker van Sneek. In 1893 was de school verbouwd. Het hoofd, meester Hernamt, verkreeg per 1 jan. 1898 eervol ontslag wegens gezondheidsredenen.

Hij werd op 1 mei 1898 opgevolgd door Jouke Hoogland, die was overgeplaatst van de opgeheven school te Dijken. In 1920 ging hij met pensioen. (Hij is op 28 dec. 1941 overleden, oud 89 jaar, sedert 1926 weduwnaar van Janna Ferwerda.) De school was toen een tweemansschool; naast het hoofd stond een onderwijzeres. In 1918 was hier op een vrij terrein een nieuwe school en onderwijzerswoning gebouwd.

In 1920 werd Pieter Terpstra hoofd van deze school, tot zijn overlijden op 12 juni 1930; hij werd 43 jaar oud. Hij werd op 1 okt. 1930 opgevolgd door Piet de Jong, die was overgeplaatst van Broek. In 1926 werd dit een eenmansschool. Op 1 sept. 1950 werd hij hoofd van de lagere landbouwschool te Noordahuizum. Tot zijn opvolger werd J.H. Kok, uit Giessendam, benoemd. In sept. 1954 werd de vernieuwde openbare lagere school te St. Nicolaasga in gebruik genomen. Op 23 febr. 1955 is mr. Kok door het ijs gezakt en verdronken. In juli 1955 werd P. de Jong van Oldetrijne benoemd als tot hoofd van de school te St. Nicolaasga.

8a. Bijzonder onderwijs^a

De rooms-katholieke school te St. Nicolaasga werd op 10 nov. 1870 geopend.^b De bouw was na aanbesteding gegund aan A.J. de Ree, voor *f* 3.882. De school begon met een 60-tal leerlingen. Het eerste hoofd van deze school was Jac. Th. Dopheide, van 1870 tot 1874. Hij werd toen opgevolgd door Theodorus van der Loon, geboren te Amsterdam op 11 jan. 1843.

a Eerder verschenen in: *Jouster Courant*, 8 juni en 22 juni 1951.

b Volgens K.H.M. Mars pr. in *Frisia Catholica* V, p. 40. Het Gemeente-verslag over 1867 geeft als datum 14 nov.

Hij vertrok in 1885 naar Blauwhuis. Van 1885 tot 1893 was Jac. Keyser hier als hoofd en van 1893 tot 1923 was W. Röben hier.

In 1902 werd de school met een derde lokaal vergroot. In 1909 werd een nieuwe school met onderwijzerswoning gesticht; de school telde toen 4 lokalen. In 1921 kwam er een verdieping op. In 1923 werd M.C. Kors hoofd; in 1931 vertrok hij naar Wassenaar.

J.P. Kuppens was van 1931 tot 1937 hoofd van deze school. Hij werd toen opgevolgd door A.H. van Luyn, onderwijzer te Groningen, die in 1950 naar elders vertrok. Zijn opvolger als hoofd van deze school werd J.H.C. Kramer, die in 1950 of 1951 in dienst trad.

Te Noed onder St. Nicolaasga werd op 29 april 1891 een school voor christelijk nationaal onderwijs (gereformeerd) geopend. Op 31 okt. 1890 was de verbouw van een schuur tot een christelijke school aanbesteed.^a Op 1 mei 1891 werd Tjeerd de Groot, was onderwijzer te Dokkum, aangesteld als hoofd van deze school. In 1928 ging hij met pensioen en op 27 jan. 1932 is hij te Baarn overleden, 69 jaar oud. Hij werd in 1928 opgevolgd door F. Snoek, die in de herfst van 1950 werd benoemd tot hoofd van de christelijke lagere landbouwschool te Broek op Langedijk. In 1908 werd op een nieuw terrein een nieuwe school en onderwijzerswoning gesticht; de oude kreeg een andere bestemming. In 1954 is de school vernieuwd.

In de zomer van 1923 (omstr. 1 juli) werd onder St. Nicolaasga (of Idskenhuisen) ook nog een christelijke hervormde school (CVO) geopend. De school begon met 89 leerlingen en 3 leerkrachten. Aan het hoofd van deze school stond J. de Jong, van 1923 tot 1 febr. 1938. Hij werd toen opgevolgd door H. Rusch, onderwijzer te Balk. Deze vertrok op 15 sept. 1953 om elders hoofd van een Chr. school te worden. Hij werd toen opgevolgd door K.M. Fijn, onderwijzer te Loosduinen. In sept. 1954 werd de vernieuwde school in gebruik genomen. In 1955 werd A. Tanja uit Ferwoude hoofd van deze school.

In St. Nicolaasga was ook een rooms-katholieke landbouwschool. In 1954 stond de heer Feenstra aan het hoofd van deze school.

9. Teroele

Ook dit dorpje heeft vroeger een eigen winterschooltje gehad. Slechts enkele namen van schoolmeesters zijn ons overgeleverd. Zo was bijv. op 11 jan. 1640 Sicke Knelis schoolmeester te Teroele.

In het trouwboek van Heerenveen staat, dat op 20 maart 1653 aldaar attestatie gepasseerd werd om elders te trouwen, voor Anne Brugters, schoolmeester te Teroele, en Marij Sickedr. Toen zij op 1 dec. 1656 hun testament maakten, was hij schooldienaar in het dorp Broek bij Joure.^b

In 1636 was Ede Ulckes Swaga dorprechter te Teroele. In jan. 1714 was sprake van wijlen Sijbren Jelmers, in leven ontvanger en dorprechter van Teroele; zijn vrouw was Grijtje Alberts.^c

In 1724 is in de kerkvoogdij-rekeningboeken, die hier van 1722 af bewaard gebleven zijn, sprake van een nieuwe school. Van 1734 tot 1742 kreeg de schoolmeester Mark Douwes jaarlijks 9 c.g. voor een winter schoolhouden. Van 1743 tot 1766 ontving de schoolmeester Murk Jolles evenzo 9 c.g. In mei 1767 ontving Jolle Murks de toelage; daarna was hij hier als dorprechter, in 1773 nog. Van 1768 tot 1772 nam Jan Clausen het winterschooltje waar.

In een volgende kerkvoogdij-rekening staat: "Van 1777 tot 1791 aan diverse schoolhouders betaald per winterhalfjaar 5 c.g." Waar hun namen hier niet vermeld worden, zullen ze wel voor immer verborgen blijven! In mei 1792, 1793, 1794 en 1795 ontving Gerben Brinksma voor 4 jaren winterschoolhouden 4 maal 5 c.g. of 20 c.g. Nadien werd geen

a Advertentie *Leeuwarder Courant*.

b Register van testamenten Hof EEE 2, fol. 420°.

c Authorisatieboek Doniawerstaal.

melding meer gemaakt van schooltraktament.

In okt. 1817 werd door de ingezetenen besloten, de dorpsschool van Teroele, "die teegenswoordig niet wel meer in behoorlijke staat is om te kunnen staan blijven", en "dewijl de Ingezeten deselve School van geen dienst kan zijn, dus geoordeelt dat men de school ook niet benodig is" en dat ze zal worden afgebroken en verkocht. Dit was het einde van de Teroelster schoolgeschiedenis. Sindsdien droeg het dorp 1/7 deel bij in de kosten van de school te Idskenuizen; totdat de dorpsadministratiën vervielen.

10. Tjerkgaast

In maart 1593 was Elardt Thijsz dorprechter van Tjerkgaast.^a In 1643 was Meine Sorcama hier dorprechter. In jan. 1707 was Ynse Jacobs ontvanger en dorprechter van Tjerkgaast.^b

In 1613 was Hoite Gerbensz hier schoolmeester. Hij en zijn vrouw Trijntien Hoiytes overleden beiden in 1632. In mei 1632 kwam mr. Jacob Hayes, schooldienaar; zijn vrouw heette Diju Ottes. Ze vertrokken op 1 mei 1635 naar Sloten, waar hij ook schoolmeester was en in 1656 overleden is. Zijn opvolger was mr. Egbert Liekeles, die hier in aug. 1635 kwam en reeds na korte tijd (vóór 1640) overleed. Zijn vrouw was Antie Moleus.

Mr. Willem Jarichs, die hier in april 1645 als schooldienaar was, zal wel zijn opvolger geweest zijn. Hij trouwde met Lolck Willems. Hij heeft na korte tijd afstand van zijn schooldienst gedaan, doch bleef hier wonen en was nog dorprechter (in 1666 bijv.) en kerkvoogd (in 1669 en 1670 bijv.). Ook in 1677 was hij hier; echter niet als schoolmeester. Dit wijst er op, dat ook hier slechts een winterschool was, die 's winters door een of andere ingezetene die er tijd en ambitie voor had, werd waargenomen; door sommigen een reeks van winters achter elkaar, door anderen slechts één of een paar winters. In juli 1651 was Cornelis Johannes hier als schoolmeester; zijn vrouw was Hijlck Cornelis. Ze woonden hier in 1656 nog; in aug. 1658 evenwel was hij inwoner van Sloten en werd toen "voormaals schoolmeester op de Gaast" (= Tjerkgaast) genoemd. Op 8 mei 1659 trouwde hij te Sloten met een eerbare weduwe, Aegh Dootes aldaar.

In okt. 1658 kwamen hier, met attestatie van Boertange: Gerrijt Jansen Kolhof, schoolmeester op Tjerkgaast, en Willemke Gerrijts, zijn huisvrouw. Hoe lang hij hier de winterschool bediende, is niet bekend. In nov. 1667 was sprake van wijlen mr. Anne Martens te Tjerkgaast.^c Dit gedurig wisselen wijst ook wel op een winterschool. De gegevens over dit dorp zijn min of meer fragmentarisch, daar kerkvoogdij-rekeningboeken slechts van 1796 af bewaard gebleven zijn en we dus tot die tijd zijn aangewezen op de doop-, trouw- en lidmatenboeken en andere toevallige bronnen, waar je zo af en toen eens een schoolmeester aantreft.

In 1671 was mr. Tjalling Sibolts in Tjerkgaast; in 1674 was zijn vrouw Beeuw Oeges. Hij was in 1684 "diacon" en kwam hier in 1688 nog voor. In 1692 was hier mr. Roelof Cornelis als schoolmeester; hij is omstreeks 1695 naar Hemelum vertrokken. In 1690 en 1691 had hij al een paar winters schoolgehouden te Nijega en Ouwsterhaule, zoals we reeds zagen.

Over de 18e eeuw zijn de gegevens nog schaarser. In de jaren 1715-1719 was hier een Wijbe Wijmers, die als koster een kerkelijke attestatie afgaf en dus ook wel schoolmeester geweest moet zijn.^d Hij is voor 17 aug. 1719 overleden.^e In de lidmatenlijst van 1730 kwam mr. Sibbele Folkerts voor; hij was hier in 1749 nog.^f

In juni 1759 was Ale Gosses hier als schoolmeester, met Antie Gerbens zijn huisvrouw. Hij was hier in elk geval in 1777 nog, blijkbaar tot 1782, toen een andere "hand" in het doopboek begon en de koster-schoolmeester gewoonlijk het (contra-)doopboek bijhield. Op 30 okt. 1791 zijn te Idskenuizen getrouwd: Lourens Durks Hornstra, geboren in 1759 en

a 'Grietenij Doniawerstal', *Vrije Fries* XIX (1900), p. 362.

b Authorisatieboek.

c Haskerland K 4.

d Franeker 3^{1a}; Ryksargyf, Leeuwarden.

e Authorisatieboek Haskerland.

f Quotisatiecohier.

schoolmeester te Tjerkgaast, en Maria P. Brons, ook van Tjerkgaast. Hij is waarschijnlijk de opvolger van Ale Gosses geweest. Na zijn trouwen vertrok hij als schoolmeester naar Joure. In nov. 1791 verscheen in de *Leeuwarder Courant* een advertentie, waarbij sollicitanten werden opgeroepen voor de vervulling van de vacante school te Tjerkgaast. Het traktement bedroeg 100 c.g. van de kerk, de schoolpenningen van de leerlingen, vrije woning en enige verdere emolumenten. Er werd $\frac{3}{4}$ jaar schoolgehouden; men moest zich adresseren aan de kerkvoogden.

Hendrik van Dieveren, die hier in 1795 als schoolmeester was, zal wel de in 1791 gelukkige benoemde geweest zijn. Op 12 april 1795 werd hem attestatie verstrekt om te Hasselt te gaan trouwen met Geertje Pinxterhuis van daar. Hij zal daarheen toen wel vertrokken zijn, want in 1795 en 1796 was de school vacant. Op 29 jan. 1796 werd 8 st. port betaald voor een brief van de schoolmeester, die bedankt had. (De ontvanger moest toen de briefport betalen, niet de verzender.) Later werd nog 4 st. betaald voor twee brieven van schoolmeesters.

H. Posthuma nam eerst de vacante school waar. Op 9 juli 1796 werd hem 28 c.g. 15 st. uitbetaald voor 15 weken kerk- en schooldienst. Ook Rinse van der Baan kreeg 14 c.g. 3 st. voor kerk- en dorpsdienst. Deze was schoolmeester te Idskenuizen, maar bediende in Tjerkgaast ook het voorzangersambt. Hij was ook ontvanger van het reëel.

Op 1 juli 1796 werd Folkert Jelles hier tot schoolmeester aangesteld op een traktement als boven vermeld. Hij was ook ontvanger van het reëel en het schoorsteengeld. Hij bediende de school tot 1800. In de winter van 1800/1801 ontvingen L. Posthumus en Dirk Trekhof resp. 25 c.g. en 12 c.g. 16 st. als schooltraktement.

Op 19 nov. 1800 werd aan Hylke Sjerps wegens het examineren en het halen van de schoolmeester 24 c.g. 8 st. betaald. Hij was waarschijnlijk de herbergier. In het voorjaar van 1801 kwam mr. Egbert Piers de Vries; hij werd ook benoemd tot dorprechter. Op 28 okt. 1804 trouwde hij hier met Antje Johannesdr. Het traktement was nog steeds *f* 100.-, etc. (zie boven) voor schoolhouden, klokluiden en kerkdienst (koster-voorzanger). Ook was hij ontvanger van het reëel. Hij ontving het traktement tot 12 juli 1809.

Zijn opvolger was Jentje Jolles Wiarda uit Follega, die hier in het najaar van 1809 verscheen. Hij trouwde op 26 maart 1811 te Jutrijp met Arentje Johannes Wierda. Omstreeks 1 juli 1815 vertrokken ze naar Balk. Het traktement, dat over 1809 en 1810 *f* 175 bedragen had, bleef dat ook na 1810: de kerk gaf *f* 100 en de gemeente vulde het met *f* 75 per jaar aan.

Op 1 juli 1815 trad in functie: Kerst Johannes de Kok, eerst provisioneel, doch op 15 sept. 1817 kreeg hij zijn vaste aanstelling, na aan een vergelijkend examen deelgenomen te hebben. (De kastelein Rudolfus de Jong te Langweer ontving *f* 12,50 wegens vertering bij het examen van de schoolmeesters geconsumeerd.) Geboren in 1793, was hij hier in mei 1813 reeds kwekeling bij "master" Jentje Wiarda, toen hij de 4e rang en in okt. van hetzelfde jaar de 3e rang behaalde. Op 11 juli 1820 voegde hij daaraan nog de 2e rang toe. De schoolopziener prees zijn gedrag en vlijt en meende, dat hij verhoging van traktement verdiende. Dat kreeg hij dan ook, maar niet voor hij omstreeks 1 april 1822 naar Workum vertrok.

Lieuwe Willems van der Maën nam de vacante school een half jaar waar, van 6 april tot 30 sept. 1822 voor *f* 50. Hij bezat de 3e rang en kreeg korte tijd later de school te Bozum. Intussen had weer het vergelijkend examen bij R. de Jong plaats gevonden en was tot "Onderwijzer der Jeugd" te Tjerkgaast benoemd: Klaas Rouwkema, die hier op 3 okt. 1822 zijn dienst begon. Het traktement bedroeg nog steeds *f* 100 van de kerk, *f* 75 van de gemeente, de schoolpenningen van gemiddeld 30 leerlingen à *f* 1,20 per jaar en vrije woning. Hij bezat de 3e rang en heeft het hier ook niet lang gemaakt. Reeds begin april 1825 vertrok hij naar Boornbergum.

Toen werd Nicolaas Daniël Kroeze de provisionele waarneming van de school opgedragen. Hij was ondermeester te Hindeloopen en zag uit naar een school. Hij kwam hier op 1 april 1825 en was hier 1827 nog. Toch scheen hij het met de "schoolmeestersharddraverij" (het vergelijkend examen) niet te kunnen houden, want in 1827 werd tot vaste onderwijzer benoemd: Hemke Hemkes Houtsma, ondermeester te Dronrijp. Intussen was er in dit jaar 1827 een nieuwe school gebouwd, waar "master" Hemke in juni zijn taak begon. Hij was omstreeks 1807 geboren, en verkreeg in april 1825 als ondermeester

te Dronrijp de 3e rang; reeds te Tjerkgaast, behaalde hij in april 1829 ook de 2e rang. Hij kwam uit Drenthe en het hart trok weer naar Drenthe. In juni 1830 werd hij "Onderwijzer der Jeugd" te Bovensmilde.

Een familielid Hemke Jacobs Houtsma, werd benoemd om de school provisioneel waar te nemen. Hij was eerder provisioneel te Wijnjeterp. Te Tjerkgaast voldeed hij zo goed, dat hij op 27 sept. 1830 zijn vaste aanstelling ontving. Hij was geboren in 1800, verkreeg in mei 1816 de 4e rang en in okt. 1822 als ondermeester te Makkinga de 3e rang. In april 1830, toen hij reeds provisioneel te Wijnjeterp was, behaalde hij de 2e rang. In mei 1836 is hij naar Jubbega vertrokken. Zijn opvolger Pieter Jans Aitema stond hier van 1 aug. 1836 tot 1 mei 1840, toen hij naar Tjerkwerd vertrok, nadat hij in april 1837 nog de 2e rang verkregen had. De onderwijzers stonden hier slechts kort: het traktement was nog steeds *f* 175 (waarvan de dorpsadministratie nu *f* 165 betaalde en de kerk *f* 10 voor voorzinnen, enz.), plus de schoolpenningen van zo'n 30 leerlingen à 30 ct. per kwartaal en vrije woning.

Sieger Rouwkema Hz., die hier op 1 juli 1840 in dienst trad (hij was ondermeester te Lemmer, toen hij in april 1840 de 2e rang behaalde), is hier op 5 mei 1848, op ruim 30-jarige leeftijd overleden. Op 2 okt. 1848 kwam Jan van der Veen (ook een 2e-ranger). Hij was eerder ondermeester te Sneek en vertrok op 1 okt. 1858 als hoofd van de school naar Wijckel. Langer hield Andries S. Drost, ondermeester te Tjalleberd, het hier vol; eerst provisioneel de school waarnemend, verkreeg hij op 18 juni 1859 zijn vaste benoeming. Hij trouwde op 14 mei 1864 te Langweer met B.B. van Slageren, en stond hier totdat hij in 1893 gepensioneerd werd. In 1861 was ook zijn traktement op *f* 400 bepaald, na het vervallen van de schoolgelden als bestanddeel van het onderwijzerstraktement. In 1862 waren hier 42 kinderen op school. Ook Drost bezat de 2e rang. In 1871 was het traktement *f* 450, in 1883 *f* 700. Pas op 1 april 1887 kwam er een onderwijzer aan de school, nl. Durk Tjittes de Vries, reeds in 1888 vervangen door Tijmen Nooitgedagt (tot 1892). In 1891 werd de school verbeterd.

Na meester Drost stond J. Waijer, onderwijzer te Joure, sedert 1893 aan het hoofd van deze school. In 1904 werd hij overgeplaatst naar Idskenuizen. In 1896 was de school nog weer verbeterd. In 1901 waren de traktementen van de hoofden in Doniawerstal gebracht op *f* 750 (te Langweer *f* 800) en die van de onderwijzers op *f* 500.

Van 1904 tot 1907, toen hij naar Heteren vertrok, was A. Buisma hoofd van de school te Tjerkgaast. Hij werd in 1907 opgevolgd door F. Viersen, onderwijzer te Herbaijum. In 1912 werd hij onderwijzer te Drachten. In 1910 besloot de gemeenteraad ook hier een nieuwe school te bouwen op een vrij terrein, evenals te Langweer, Goingarip en St. Nicolaasga. Percelen land werden hiervoor aangekocht en rijkssubsidie voor de scholenbouw aangevraagd en eindelijk verkregen. Eerst in 1914 kwamen de nieuwe scholen te Langweer, Goingarip en Tjerkgaast gereed; in 1918 te St. Nicolaasga. De onderwijzerswoning te Tjerkgaast werd verbouwd.

Van 1912 tot 1934 was J.R. Prakken, eerder onderwijzer te Langweer, hoofd van deze school. Naast het hoofd stond een onderwijzeres, wier betrekking per 1 jan. 1927 werd opgeheven (mej. Tj. Koopmans), wegens verandering van de leerlingenschaal. In febr. 1934 gelastten Gedeputeerde Staten opheffing van deze school; beroep tegen dit besluit door de gemeenteraad en de ouders van de leerlingen bij de Kroon, werd bij Koninklijk Besluit van 13 juni 1934 ongegrond verklaard, waarop de school per 16 juli 1934 gesloten is. De meeste kinderen gingen sedertdien in Sloten naar school.

Van de tien openbare scholen, die de gemeente gehad heeft, waren er toen nog vijf over: Goingarip, Langweer, Ouwsterhaule, Scharsterbrug en St. Nicolaasga. Verdwenen waren die te Broek, Doniaga, Dijken, Idskenuizen en Tjerkgaast. Hiermee zijn ook de scholen en het onderwijs in Doniawerstal historisch bekeken.